

Ewa Chlebus

Biblioteka Elbląska, Polska

echlebus@wp.pl • <https://orcid.org/0000-0002-5383-4864>

Dzieje dawnego księgozbioru dominikanów elbląskich

The History of the Former Book Collection of the Elbląg Dominicans

Geschichte der ehemaligen Büchersammlung der Elbinger Dominikaner

Słowa kluczowe:

dominikanie, biblioteka dominikanów, Biblioteka Gimnazjum Elbląskiego, Biblioteka Miejska w Elblągu, Jan Jakub Convent

Keywords:

Dominikaner, Dominikanische Bibliothek, Bibliothek des Elbinger Gymnasiums, Stadtbibliothek in Elbląg (Elbing), Johann Jacob Convent

Schlüsselwörter:

Dominicans, Dominican Library, Elbląg gymnasium, Elbląg Municipal Library, Johann Jacob Convent

STRESZCZENIE

Podupadły w wyniku reformacji klasztor dominikański w Elblągu został ostatecznie w 1542 r. przekazany radzie miasta. Aż do początków XVIII w. księgozbiór klasztorny pozostawał w swojej dawnej lokalizacji nad małym refektarzem. Książki z księgozbioru elbląskich dominikanów różnymi drogami trafiły do biblioteki gimnazjalnej, przekształconej w 1867 r. w Bibliotekę Miejską. Pierwszą partię książek przekazanych bibliotece stanowiły woluminy przejęte przez rektora gimnazjum w 1710 r. Druga partia to woluminy, które przed zburzeniem refektarza klasztornego w 1818 roku przeniesiono najpierw do biblioteki ratuszowej, a następnie około 1840 r. do biblioteki gimnazjalnej. Kolejna partia książek poddominikańskich, to druki i rękopisy znalezione w kościele mariackim i przekazane do Biblioteki Miejskiej w 1863 r. Ostatnie relikty klasztornej ksiąźnicy przekazane do Biblioteki Miejskiej to część kolekcji kolekcjonera Jana Jakuba Conventa.

ABSTRACT

The Dominican monastery in Elbląg, which had fallen into decline as a result of the Reformation, was finally handed over to the city council in 1542. Until the early 18th century, the monastery's book collection remained in its former location above the small refectory. Books from the Elbląg Dominicans' collection found their way by various routes to the library of the city's gymnasium, which was transformed into the Municipal Library in 1867. The first batch of books donated to the library were volumes taken over by the rector of the gymnasium in 1710. The second batch consisted of volumes which, before the demolition of the monastery refectory in 1818, were transferred first to the town hall library and then to the gymnasium library around 1840. Another batch of books formerly held by the Dominicans are prints and manuscripts found in St Mary's Church and donated to the Municipal Library in 1863. The last relics of the monastery's book collection donated to the Municipal Library are part of the collection of the collector Johann Jacob Convent.

ZUSAMMENFASSUNG

Das infolge der Reformation verfallene Dominikanerkloster in Elbląg wurde schließlich 1542 an den Stadtrat übergeben. Bis zum Beginn des 18. Jahrhunderts blieb die Büchersammlung des Klosters an ihrem früheren Standort über dem kleinen Refektorium. Bücher aus der Büchersammlung der Elbinger Dominikaner gelangten auf verschiedenen Wegen in die Bibliothek des Gymnasiums, die 1867 in die Stadtbibliothek umgewandelt wurde. Die erste Gruppe von Büchern, die an die Bibliothek übergeben wurden, waren Bände, die der Rektor des Gymnasiums 1710 in Empfang nahm. Die zweite Gruppe bestand aus Bänden, die vor dem Abriss des Refektoriums des Klosters im Jahr 1818 zunächst in die Rathausbibliothek und dann um 1840 in die Bibliothek des Gymnasiums gelangten. Ein weiterer Teil der ehemaligen dominikanischen Bücher sind Drucke und Manuskripte, die in der Marienkirche gefunden und 1863 an die Stadtbibliothek übergeben wurden. Die letzten Überreste der Buchsammlung des Klosters, die an die Stadtbibliothek gelangten, sind Teil der Sammlung des Sammlers Johann Jacob Convent.

3 kwietnia 1542 roku, po trzech stuleciach istnienia, przestał funkcjonować w Elblągu konwent dominikanów. Założony w 1239 r. – prawie równocześnie z lokacją miasta – klasztor należał do polskiej prowincji dominikanów. W jej obrębie od końca XIII wieku ukształtowała się kontrata pruska, w której konwent elbląski, będący jednym z największych domów, odgrywał istotną rolę¹. Decydującym czynnikiem, który zaważył o losach klasztoru w XVI wieku, było przeniknięcie do Prus myśli luterańskiej, przewartościowującej ideę życia zakonnego. W wyniku rozwoju reformacji konwent, podobnie jak inne wspólnoty zakonne, znalazł się w trudnym położeniu. W 1525 roku miało miejsce wystąpienie elbląskiego pospólstwa przeciw dominikanom, a sprzyjająca reformacji rada miasta zakazała zakonnikom głoszenia kazań². W tym czasie wielu z nich zrzuciło habit przechodząc na luteranizm, co wraz z brakiem nowych powołań spowodowało wyludnienie klasztoru i doprowadziło

¹ R. Kubicki, *Środowisko dominikanów kontraty pruskiej od XIII do połowy XVI w.*, Gdańsk 2007, s. 54.

² *Ibidem*, s. 41.

ostatecznie do jego upadku³. W myśl umowy z radą miasta, podpisanej w 1542 r. przez przeora Bartłomieja Heidenreicha wraz z bratem Walentym Schubarthem, klasztor i kościół wraz z wyposażeniem przeszły na własność miasta⁴.

KSIĘGOZBIÓR DOMINIKANÓW

W skład wyposażenia klasztornego przejętego przez radę miasta wchodziły m.in. książki. W klasztorach dominikańskich funkcjonowało zwykle kilka zespołów ksiąg rozmieszczonych w różnych miejscach⁵. Poza największym zespołem, zgromadzonym w bibliotece klasztornej, istniały również inne – księgi służące do odprawiania służby Bożej przechowywano w zakrystii, a w refektarzu – księgi, z których odczytywano tekst podczas posiłków. Podobnie było zapewne w Elblągu.

Należy założyć, że od początku swojej obecności w Elblągu, dominikanie gromadzili potrzebne książki, początkowo rękopiśmienne, a później również drukowane. Zakonnicy używali ich zarówno w trakcie sprawowania kultu religijnego, jak i w pracy duszpasterskiej. Książki niezbędne były także do kształcenia nowicjuszy oraz do indywidualnych studiów zakonników. Do zapewnienia duchownym w Prusach niezbędnych ksiąg zachęcała bulla papieża Innocentego IV *Cum bona ecclesiastica* z 26 kwietnia 1246 r.⁶

Pierwsza informacja o książkach należących do elbląskich dominikanów pochodzi z 1504 roku. Wtedy to spłonął należący do dominikanów kościół mariacki, w wyniku czego zakonnicy stracili swoje księgi liturgiczne⁷. Prawdopodobnie jednak pożar objął jedynie książki znajdujące się w kościele, podczas gdy woluminy zgromadzone w bibliotece ocalały. Po pożarze przekazano dominikanom nowe księgi niezbędne do sprawowania służby Bożej⁸.

Brak jest informacji o zawartości biblioteki klasztornej z czasów jej funkcjonowania. Pierwotna lokalizacja biblioteki także nie jest znana. K. Hauke i H. Stobbe przypuszczają, że księgozbiór znajdował się nad zakrystią⁹. Było to zwyczajowe miejsce przechowywania ksiąg w klasztorach, więc nie jest wykluczone, że rzeczywiście

³ Ibidem, s. 42; R. Kubicki, *Zakony mendykanckie w Prusach Krzyżackich i Królewskich od XIII do połowy XVI wieku*, Gdańsk 2018, s. 295.

⁴ E. Carstenn, *Geschichte der Hansestadt Elbing*, Elbing 1937, s. 313–314; R. Kubicki, *Zakony mendykanckie...*, s. 295.

⁵ J. Kaliszuk, *Skarbcze pamięci – księgozbiory kościelne*, w: *Przeszłość w kulturze średniowiecznej Polski*, t. I, red. J. Banaszekiewicz, A. Dąbrówka, P. Węcowski, Warszawa 2018, s. 435–437; E. Lehmann, *Die Bibliotheksräume der deutschen Klöster im Mittelalter*, Berlin 1957, s. 2.

⁶ *Codex diplomaticus Prussicus*, Bd. I, hrsg. von J. Voigt, Königsberg 1836, s. 63, nr 67.

⁷ P. Himmelreich, *Elbinger Chronik*, hrsg. von M. Toepfen, w: *Die preussischen Geschichtsschreiber des 16 und 17. Jahrhunderts*, Bd. IV.2, Leipzig 1881, s. 52; K. Hauke, H. Stobbe, *Die Baugeschichte und die Baudenkmäler der Stadt Elbing*, Stuttgart 1964, s. 221; M. Toepfen, *Elbinger Antiquitäten. Ein Beitrag zur Geschichte des städtischen Lebens im Mittelalter*, Bd.1, Danzig 1871, s. 136.

⁸ zob. R. Kubicki, *Środowisko dominikanów...*, przyp. 79, s. 102.

⁹ K. Hauke, H. Stobbe, op. cit., s. 230.

początkowo przechowywano tam książki¹⁰. Zachowane źródła nowożytnie wskazują jednak, że księgozbiór klasztorny przechowywany był w pomieszczeniu stanowiącym mały refektarz zakonników (il. 2, przypuszczalnie nr 17)¹¹. Księgi rozmieszczone były na pulpitych, przymocowane na górze łańcuchami do żelaznych prętów. Do dziś przy kilku oprawach zachowały się łańcuchy (il. 1). Na podstawie obecnie istniejących egzemplarzy możemy poznać, jaki był system oznaczania woluminów. Książki zaopatrywano w pergaminowe „nalepki” z informacją o ich zawartości, umieszczane na przednich okładzinach (il. 1). Nie oznaczano ich jednak sygnaturami. Liczba pulpitych oraz system rozmieszczenia na nich ksiąg nie jest znany. Wewnątrz woluminy nie były oznaczone wpisami własnościowymi, co utrudnia identyfikację zachowanych egzemplarzy o dominikańskiej proveniencji.

LOSZY KSIĘGOZBIORU PO 1542 ROKU

Mimo że w 1542 roku kościół mariacki *de facto* przejęli protestanci, duchowni katoliccy wizytowali go jeszcze w 1544 i 1565 roku. W 1544 roku, w sporządzonym przy okazji wizytacji spisie wyposażenia odnotowano jedynie 35 książek dużych i małych¹². Możemy założyć, że były to wyłącznie księgi przechowywane w zakrystii, ponieważ woluminy te wymienione zostały razem ze sprzętami oraz szatami liturgicznymi. Podczas sprawdzania inwentarza w 1565 roku wykazano brak 21 książek¹³.

Wydaje się, że o ile poddominikański kościół NMP był w XVI wieku użytkowany przez protestantów, to księgozbiór zakonny pozostał niejako zapomniany. Książki pozostawione były w pomieszczeniu bibliotecznym nad małym refektarzem klasztornym. W późniejszym czasie część dawnego refektarza wydzielona została jako rozmównica (*Sprachkammer*) rady miasta¹⁴. Nie zdecydowano się na przekazanie książek do istniejącego już w tym czasie gimnazjum, przy którym od 1601 roku funkcjonowała biblioteka. Być może obawiano się roszczeń o zwrot księgozbioru ze strony władz zakonu dominikanów, które nie uznawały praw rady miasta do kościoła i klasztoru¹⁵. Możliwe również, że stary katolicki księgozbiór nie wydawał się odpowiedni dla protestanckiej szkoły i dlatego nie podejmowano prób przekazania go Bibliotece Gimnazjalnej.

¹⁰ Zob. E. Lehmann, op. cit., s. 3.

¹¹ Taka lokalizacja biblioteki spotykana jest również w innych bibliotekach dominikańskich. Zob. K. Zawadzka, *Biblioteka klasztoru dominikanów we Wrocławiu*, w: *Studia nad historią dominikanów w Polsce*, red. J. Kloczowski, t. II, Warszawa 1975, s. 298.

¹² *Die ältesten Schatzverzeichnisse der ermländischen Kirchen*, hrsg. von Franz Hipler, „Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermlands” 1886, Bd. VIII, s. 503–505.

¹³ *Ibidem*, s. 494–516 i 505.

¹⁴ M.G. Fuchs, *Beschreibung der Stadt Elbing und ihres Gebietes in topographischer, geschichtlicher und statistischer Hinsicht*. Bd. II, Elbing 1821, s. 317; R. Dorr, *Kurze Geschichte der Elbinger Alterthumsgesellschaft (1873–1898)*, Elbing 1898, s. 41.

¹⁵ Zob. E. Paprocka, *Tolerowani i nielubiani. Katolicy w Elblągu w drugiej połowie XVII i w XVIII wieku*, Warszawa 2009, s. 32.

W 1699 roku, przy okazji inwentaryzacji, zarządcą kościoła (*Kirchenvorsteher*) Ernst Horn odnotował obecność 183 woluminów w poklasztornej bibliotece¹⁶. Większość z tych książek była jeszcze przymocowana łańcuchami do pulpitów. Wśród nich były zarówno rękopisy, jak i druki¹⁷. W 1710 r. zarządcą kościoła Michael Achenwall zanotował, że najbardziej przydatne księgi za zgodą rady miasta zabrał do Biblioteki Gimnazjalnej Jakub Voit bibliotekarz i profesor Gimnazjum Elbląskiego¹⁸. Były to pierwsze księgi poddominikańskie, które przekazano do Biblioteki Gimnazjalnej. Niestety, nie zachował się sporządzony w tym czasie przez Voita katalog tych książek¹⁹, jednakże w publikacji dotyczącej historii Biblioteki Gimnazjalnej (z 1840 roku) Johann August Merz wskazał dziewięć pozycji przejętych przez gimnazjum w 1710 r.²⁰

Reszta księgozbioru dominikanów wciąż pozostawała w zabudowaniach dawnego klasztoru, narażona na zniszczenia i przypadkowe kradzieże. Kronikarze elbląscy wspominają o łatwym dostępie do biblioteki. Według Johanna Heinricha Dewitza dzwonnik dysponował przez kilka lat kluczem do biblioteki i wpuszczał tam niepowołane osoby, co poskutkowało uszczupleniem księgozbioru²¹. Na tę sytuację skarżył się w 1746 roku ówczesny opiekun kościoła Thomas Fuchs, podkreślał jednak, że opiekunowie „są obecnie staranniejsi”²². Historyk Georg Nennchen odnotował w swojej kronice z 1733 roku, iż pomimo wielu strat znajdowało się tam około 100 książek *in München-Schrift*, które leżały na ławach, przymocowane do żelaznego pręta na górze²³. Z relacji tych możemy wnioskować, że jeszcze w połowie XVIII wieku biblioteka znajdowała się w niezmienionej lokalizacji – w małym refektarzu. Mimo iż część książek padła niewątpliwie łupem złodziei, wiele z nich ocalało, zapewne dzięki temu, że zabezpieczyły je łańcuchy.

W początkach XIX wieku losy biblioteki dominikańskiej i losy Biblioteki Gimnazjalnej znowu się połączyły. Podczas stacjonowania wojsk francuskich w Elblągu w 1807 roku, budynek gimnazjum zamieniony został na lazaret²⁴. W lipcu nakazano opróżnienie pomieszczenia szkolnej biblioteki. Zbiory przeniesiono do rozmównicy (*Sprachkammer*) w dawnym klasztorze dominikańskim, nad którą, jak wiemy,

¹⁶ G. Döring, *Versuch einer Geschichte und Beschreibung der evangelischen Hauptkirche zu St. Marien in Elbing*, Elbing, 1846, s. 60.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Archiwum Państwowe w Gdańsku (dalej: APG), sygn. 492/265, s. 75; G. Döring, op. cit., s. 60.

¹⁹ Zob. L. Neubaur, *Katalog der Stadtbibliothek zu Elbing*, Bd. II, Elbing 1894, s. 575.

²⁰ J.A. Merz, *Geschichte der Gymnasiumsbibliothek*, w: J.G. Mund, *Zu der öffentlichen Prüfung der Schüler des Gymnasiums zu Elbing...*, Elbing 1840, s. 18–19.

²¹ APG, sygn. 493/312, s. 435.

²² APG, sygn. 492/265, s. 75; G. Döring, op. cit., s. 60.

²³ APG, sygn. 492/701, s. 41.

²⁴ M.G. Fuchs, *Nachricht von dem Elbingschen Gymnasium, und dessen Verfassung*, Elbing 1809, s. 37; L. Słodownik, *Działalność Biblioteki Miejskiej w Elblągu w XIX i XX wieku (do 1945 roku)*, w: *Biblioteka Elbląska 1601–2001. Materiały z sesji naukowej zorganizowanej z okazji 400-lecia Biblioteki Elbląskiej*, red. W. Długokęcki, Elbląg 2001, s. 53; J. Lassota, *Zarys dziejów Biblioteki Elbląskiej (1601–1945)*, „Rocznik Elbląski” 1961, t. I, s. 112–113.

przechowywany był księgozbiór zakonny. Przybyły do Elbląga Dominique Vivant Denon, dyrektor cesarskiego muzeum w Paryżu, wybrał z Biblioteki Gimnazjalnej, i wysłał do Paryża, dziewięć rękopisów, dwa druki oraz kilka innych obiektów. Wśród zabranych przez niego książek znalazł się rękopis *Dialogus inter Paulum et Saulum*, należący wówczas do Biblioteki Gimnazjalnej, a pochodzący ze zbiorów dominikańskich²⁵. Część obiektów wysłanych do Paryża powróciła do Elbląga w 1816 r., już oznaczona pieczęciami biblioteki cesarskiej²⁶. Wspomniany rękopis musiał znaleźć się wśród rewindykowanych zbiorów, gdyż jest wymieniany w późniejszych elbląskich katalogach bibliotecznych.

Zdeponowane w klasztorze zbiory Biblioteki Gimnazjalnej przeniesiono z powrotem do budynku szkoły w 1809 roku²⁷. Podczas przenosin księgozbioru gimnazjalnego nie dołączono jednak do niego reszty książek pozostałych po dominikanach, które wciąż znajdowały się w klasztorze.

KSIĄŻKI ZABEZPIECZONE PRZEZ JANA JAKUBA CONVENTA

Jak wiemy, z pomieszczenia dawnego refektarza, w którym przechowywano księgozbiór dominikański, korzystała rada miasta. Możliwy był zatem łatwy dostęp do książek, co skrzętnie wykorzystywały osoby zainteresowane „starożytnościami”. Jedną z nich był kupiec i kolekcjoner Jan Jakub Convent, który w *Sprachkammer* spędzał wiele czasu i miał nawet pozwolenie na przechowywanie swoich zbiorów w tym pomieszczeniu²⁸.

Jan Jakub Convent urodził się 25 maja 1779 roku²⁹. Po ukończeniu elbląskiego gimnazjum zajął się kupiectwem. Była to praca, która umożliwiła mu podejmowanie licznych zagranicznych podróży, podczas których rozwijał swoją pasję kolekcjonerską. Convent, który w 1807 roku został rajcą miejskim, aktywnie angażował się w działalność społeczną. Był jednym z założycieli otwartego w 1810 roku Domu Pracy (*Industriehaus*)³⁰ – instytucji której głównym celem była opieka nad ubogimi oraz sierotami. Największą pasją Conventa była jednak historia lokalna i gromadzenie zabytków, dzieł sztuki oraz archiwaliów. Jak wielu zbieraczy starożytności w tym

²⁵ M.G. Fuchs, *Nachricht von dem Elbingschen Gymnasium*, s. 38. Rękopis ten widnieje na liście książek zabranych z biblioteki dominikańskiej przez Voita w 1710 roku. Zob. Aneks I, poz. 8.

²⁶ L. Neubaur, *Die Elbinger Stadtbibliothek*, Odpis maszynowy z „Altpreussische Zeitung”, Jg. 40, Februar (nr 34, 35, 36, 37, 39) 1888, s. 4; J. Lassota, op. cit., s. 112.

²⁷ L. Neubaur, *Die Elbinger Stadtbibliothek...*, s. 4.

²⁸ R. Dorr, op. cit., s. 41, przyp. 3.

²⁹ Biografię Conventa opisał M. Toeppen. Zob. M. Toeppen, *Die Elbinger Geschichtsschreiber und Geschichtsforscher, in kritischer Uebersicht vorgeführt*, „Zeitschrift des Westpreussischen Geschichtsvereins”, H. 32. Danzig 1893, s. 182–188.

³⁰ Nazwa „Industriehaus”, tłumaczona bywa jako „Dom Przemysłu”, jednakże w ówczesnym rozumieniu niemieckie słowo „Industrie” bliskie było łacińskiemu „industria”, oznaczającemu „zajęcie, pracę czy pracowitość”. Zob. Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm: <http://dwb.uni-trier.de/de/> (dostęp 12 XII 2023 r.). Za tę uwagę dziękuję dr Marcie Szadzie z Katedry Filologii Klasycznej UMK.

czasie przejmował do swojej kolekcji cenne dokumenty i woluminy, nie zawsze w sposób zgodny z prawem. Prawdopodobnie między 1804 a 1812 rokiem Convent włączył do swoich zbiorów ponad dwadzieścia ksiązek z biblioteki dominikanów³¹. Zapewne wybrał on te książki, które były najciekawsze wizualnie oraz najlepiej zachowane³². Oprócz rękopisów i druków poddominikańskich w jego zbiorze znalazło się wiele cennych rękopisów archiwalnych. W trakcie badań nad historią miasta, Convent podchodził dość nonszalancko do zgromadzonych przez siebie źródeł archiwalnych, wklejając wycięte fragmenty albo całe dokumenty pomiędzy karty pisanych przez siebie opracowań³³. Kolekcjoner zmarł w styczniu 1813 roku w wieku zaledwie 34 lat, zapisując swój zbiór miastu³⁴. Na mocy jego testamentu w Domu Pracy wydzielono pomieszczenie, tzw. Salę Conventa (*Conventshalle*), w której umieszczono zgromadzoną przez niego kolekcję starożytności³⁵. Fundator zadbał o zapewnienie odpowiednich środków na wyposażenie sali w niezbędne szafy. Zastrzegł również, że zbiór nie może być sprzedany ani uszczuplony³⁶. Kolekcję udostępniono publiczności 26 listopada 1813 roku³⁷.

W latach 20. XIX wieku trwała ożywiona dyskusja nad pochodzeniem poszczególnych pozycji ze zbioru Conventa³⁸. Wykazywano, że część obiektów mogła wcześniej należeć do biblioteki lub archiwum³⁹. Wykonawcy testamentu tłumaczyli jednak, że niektóre rękopisy dominikańskie mogły zostać nabyte przez Conventa podczas wyprzedaży zbioru superintendenta Thomasa Achenwalla⁴⁰. Ponadto Convent przedstawiony został jako opiekun niszczących zbiorów poddominikańskich, dzięki któremu zbiory te ocalały. Obawiając się nakazu zwrotu problematycznych elementów z kolekcji, wykonawcy testamentu powoływali się na ostatnią wolę zmarłego, wedle której kolekcja nie mogła być podzielona. Dyskusja nad pochodzeniem zbiorów trwała jeszcze w kolejnych latach.

W 1836 roku w *Industriehaus*, gdzie przechowywano zbiór Conventa, wybuchł pożar. Nie spowodował on istotnych strat w zbiorze, ale był przyczyną przeniesienia kolekcji do pomieszczeń ratusza⁴¹. Zgromadzone przez Conventa archiwalia przeniesiono później do Archiwum Miejskiego, ale pozostałe zbiory przechowywano dalej

³¹ APG, sygn. 369,2/4812, Sprawozdanie F. Neumanna z dn. 28 sierpnia 1863 roku; L. Neubaur, *Die Stadtarchiv zu Elbing*, „Deutsche Geschichtsblätter”, Bd. VIII, Juni-Heft 1907, s. 248–249, przyp. 6.

³² APG, sygn. 369,2/4812, Sprawozdanie F. Neumanna z dn. 28 sierpnia 1863 roku.

³³ M. Toepfen, *Die Elbinger Geschichtsschreiber...*, s. 186.

³⁴ Zob. T. Lockemann, *Elbing*, Berlin–Halensee 1926, s. 68.

³⁵ R. Dorr, op. cit., s. 40.

³⁶ R. Dorr, op. cit., s. 41.

³⁷ Ibidem, M.G. Fuchs, *Beschreibung der Stadt Elbing*, Bd. II, s. 180.

³⁸ M. Toepfen, *Die Elbinger Geschichtsschreiber...*, s. 183, 186.

³⁹ Sprawozdanie Fuchsa i Achenwalla z 21 IX 1822 r. APG, sygn. 369/4808, k. 6–8.

⁴⁰ APG, sygn. 369/4808, k. 24–26, Wyjaśnienia egzekutorów testamentu Conventa z 27 II 1823 roku.

⁴¹ H. Abs, *Die Anfänge des Städtischen Museums in Elbing*, „Elbinger Jahrbuch” 1938, 15, s. 306; L. Neubaur, *Die Stadtarchiv zu Elbing...*, s. 306.

w ratuszu. Kiedy 8 listopada 1864 roku utworzono w Elblągu Muzeum Miejskie, zdecydowano, że zbiór ten – bez archiwaliów, ale z rękopisami i drukami poddominikańskimi – włączony zostanie do zasobu zbioru sztuki „Kunstsammlung”⁴². Ostatecznie do przejścia obiektów z Sali Conventa doszło latem 1867 roku⁴³.

W 1919 roku z książek poddominikańskich znajdujących się w muzeum wyłączono druki i przekazano je do Biblioteki Miejskiej⁴⁴. Z kolei rękopisy poddominikańskie ze zbioru Conventa pozostały w muzeum i nigdy nie zasiłyły zasobu Biblioteki Miejskiej, o czym świadczy brak sygnatur i pieczęci bibliotecznych na zachowanych egzemplarzach. Nie znajdziemy tych rękopisów także w katalogach biblioteki.

POZOSTAŁE KSIĄŻKI DOMINIKAŃSKIE

Nawet po zabranii przez Conventa części woluminów z dawnej biblioteki dominikańskich, w klasztorze wciąż pozostawała resztką księgozbioru. Książki, jak wspomniano wcześniej, przechowywano w dawnym refektarzu klasztornym. W 1818 roku podjęto decyzję o wyburzeniu tej części klasztoru⁴⁵. Być może wtedy woluminy czasowo przeniesiono do zakrystii⁴⁶. Prawdopodobnie w tym czasie kilka inkunabułów i rękopisów włączył do swojej kolekcji Daniel Ludwig Weber. Weber przez kilkadziesiąt lat związany był z kościołem NMP, początkowo jako pastor, potem jako inspektor, a następnie superintendent⁴⁷. Był on też bibliofilem, który zgromadził ciekawy księgozbiór liczący 5879 tytułów⁴⁸. Księgozbiór ten wystawiony został na sprzedaż w 1823 roku⁴⁹. Woluminy poddominikańskie spotkał jednakże inny los, gdyż po śmierci Webera zdeponowano je w szafie w kościele mariackim. Woluminy odnalazł i przekazał Bibliotece Miejskiej w 1863 roku proboszcz kościoła NMP Roderich Nesselmann⁵⁰. Na pochodzenie tych książek z biblioteki dominikańskiej wskazuje zarówno ich tematyka, jak i, obecne na zachowanych egzemplarzach, ślady po łańcuchach, którymi przymocowywano je do pulpity. W liście Nesselmanna mowa jest o 10 inkunabułach i drukach z początku XVI wieku oraz trzech bliżej nieokreślonych rękopisach.

⁴² R. Dorr, op. cit., s. 41.

⁴³ Ibidem, s. 36.

⁴⁴ Biblioteka gimnazjalna przekształcona została w 1867 roku w Bibliotekę Miejską (Stadtbibliothek). Zachowane druki ze zbioru Conventa mają odnotowaną datę akcesji – 31 XII 1919 roku.

⁴⁵ G. Döring, op. cit., s. 60, 64.

⁴⁶ W monografii o historii Elbląga, wydanej w 1821 roku, Fuchs wspomina, że resztę biblioteki przechowywano w zakrystii. Z drugiej strony wiadomo, że znajdował się tam księgozbiór ewangelicki zapoczątkowany przez D.L. Webera w 1780 roku do którego dołączono w 1796 roku księgozbiór J.H. Ammelunga – zob. M.G. Fuchs, *Beschreibung der Stadt Elbing...*, Bd. II, s. 317–318; G. Döring, op. cit., s. 61.

⁴⁷ M. Józefczyk, *Elbląg 1772–1850. Kościoły chrześcijańskie na przełomie dwu epok*, Pelplin 2000, s. 199, przyp. 55; C. Rhode, *Presbyteriologia Elbingensis. Die evangelischen Geistlichen im Kirchenkreis Elbing von 1555 bis 1883 nebst Ergänzungen und Nachträgen bis 1945*, hrsg. W. Hubatsch, Hamburg 1970, s. 151–155.

⁴⁸ C. Rhode, op. cit., s. 151.

⁴⁹ Ibidem.

⁵⁰ Zob. Biblioteka Elbląska (dalej: BE), sygn. RS 145.

Pozostałe książki zabrane przed wyburzeniem refektarza, trafiły do ratusza, gdzie leżały zapomniane przez kolejną dekadę⁵¹. W lecie 1829 roku archiwariusz miejski Ferdynand Neumann⁵², porządkując dokumenty na poddaszu ratusza odnalazł około 20 rękopisów poddominikańskich⁵³. Początkowo planowano połączyć te książki z woluminami znajdującymi się w zbiorze Conventa, jednakże ostatecznie asygnowano je do Biblioteki Miejskiej. Przekazanie książek miało miejsce na przełomie 1839 i 1840 roku. W publikacji z 1840 roku dyrektor biblioteki J. A. Merz pisze: „Z ksiąg pozostawionych w refektarzu, tzw. *Sprachkammer*, który zlikwidowano w 1818 roku, (...) wiele zostało skradzionych, podartych i okaleczonych. Reszta jest przechowywana w ratuszu od wspomnianego roku i została niedawno na moją prośbę przekazana naszej bibliotece dzięki uprzejmości magistratu. Rękopisy, w większości o treści ascetycznej, nie mają żadnej wartości (wiek XV); należy także ubolewać, że kilka drukowanych książek jest częściowo niekompletnych, częściowo również znacznie uszkodzonych lub okaleczonych”⁵⁴. W notatce o nabytkach biblioteki, załączonej do gimnazjalnego programu nauczania na rok 1840, mowa jest o 31 woluminach, głównie o treści patrystycznej, które przekazane zostały przez magistrat⁵⁵. Na podstawie uzupełnienia katalogu bibliotecznego z roku szkolnego 1839/1840 można ustalić 31 pozycji, które pochodziły z biblioteki dominikańskiej⁵⁶. Były to inkunabuły i druki z pierwszej ćwierci XVI wieku. Kilka bardziej zniszczonych inkunabułów, których treść oraz oprawy wskazują na dominikańskie pochodzenie, pojawiło się w katalogu biblioteki za rok 1840/1841⁵⁷. W katalogach znalazły się jednak tylko druki, pominięto w nich natomiast rękopisy. Według relacji Neumanna po przekazaniu rękopisów do biblioteki ówczesny bibliotekarz ze względu na niemożliwość ich odczytania oraz zły stan zachowania odłożył je na bok i nie włączył tych pozycji do katalogu bibliotecznego⁵⁸. Zawartość treściowa manuskryptów była przez wiele lat nierozpoznana. Ferdynand Neumann, który zajmował się w późniejszych latach opracowywaniem książek z kościoła św. Mikołaja oraz tych ze zbioru Conventa, podjął się również zbadaania przekazanych do biblioteki woluminów poddominikańskich. Ukończeniu tej

⁵¹ G. Döring, op. cit., s. 60.

⁵² Neumann, podobnie jak Convent, był pasjonatem lokalnej historii. Zasiadał w radzie miasta i pełnił funkcję miejskiego archiwariusza. W sprawach związanych z dawnymi księgozbiorami/archiwami zwracano się zawsze do niego.

⁵³ APG, sygn. 369,2/4812, Sprawozdanie F. Neumanna z dn. 28 VIII 1863 roku.

⁵⁴ „Von den in dem ehemaligen Refectorio, der 1818 abgebrochen sogen. Sprachkammer, zurückgebliebenen Büchern sind nach Fuchs 1 p. 317 viele entwendet oder zerrissen verstümmelt worden; der Rest ward seit dem gedachten Jahre auf dem Rathause verwahrt und ist auf Veranlassung einer von mir deshalb geschehenen Nachfrage durch die Güte des Magistrates vor Kurzem unserer Bibliothek übergaben worden. Die Manuscripte, grösstentheils ascetischen Inhalts, sind ohne allen Werth (Sec. XV); zu bedauern aber ist, dass auch mehre der gedruckten Bücher zum Theil unvollständig, zum theil auch selbst bedeutend beschädigt oder verstümmelt sind.” – J.A. Merz, op. cit., s. 18–19, przyp. n.

⁵⁵ J.G. Mund, *Zu der öffentlichen Prüfung der Schüler des Gymnasiums zu Elbing...*, 1840, s. 11.

⁵⁶ Zob. Aneks IV.

⁵⁷ Zob. Aneks V.

⁵⁸ APG, sygn. 369,2/4812, Sprawozdanie F. Neumanna z dn. 28 sierpnia 1863 roku.

pracy przeszkodził jednak zły stan jego zdrowia. W 1857 roku relacjonował on, iż ukończył już opracowanie 15 rękopisów i pozostało mu jeszcze 4–5 woluminów⁵⁹. Ślady ukończenia poszczególnych etapów prac widoczne są dopiero w postaci zapisów w suplementach do katalogu bibliotecznego wydanych w 1859 (Q.57, 58), 1867 (F.44; Q.69-79) i w 1871 roku (F.46, Q.81-84)⁶⁰. Wiadomo, że obok opracowywania treści rękopisów, Neumann troszczył się również o konserwację woluminów. W 1867 proszono bibliotekę o wypożyczenie woluminów o sygn. Q.69, Q.71, Q.72, Q.75 i Q.78, które pochodziły z biblioteki dominikanów. W odpowiedzi bibliotekarz Albert Reusch potwierdził dominikańską proveniencję tych książek oraz nadmienił, że zostały one odnowione i zaopatrzone w mocne oprawy przez F. Neumanna⁶¹.

Zachowała się sporządzona przez Neumanna lista kodeksów przekazanych do Biblioteki Miejskiej, na której widnieje 19 pozycji. Co ciekawe, ostatni z woluminów w formacie quarto to kodeks o sygn. Q.84. Rękopis ten, zwany Kodeksem Neumanna, zawierał najstarszy zwód prawa polskiego. Pod tą pozycją znajduje się notatka o przekazaniu rękopisu do Biblioteki Miejskiej w 28 kwietnia 1868 roku⁶². Nie jest jasne, czy rękopis Q.84 należał do biblioteki elbląskich dominikanów⁶³. Według niektórych badaczy kodeks ten znaleziony został przez Neumanna w 1825 roku w starych papierach pozostałych po historyku i kolekcjonerze Abrahamie Grübnaue⁶⁴. Dlaczego zatem znalazł się na liście rękopisów pochodzących z klasztoru dominikanów? Czy księga ta należała wcześniej do księgozbioru dominikanów i dlatego znalazła się na przygotowanej przez Neumanna liście, czy też może trafiła tam zupełnie przypadkowo? Wiadomo, że domniemany wcześniejszy właściciel kodeksu, Abraham Grübnaue, w latach 1792-1808 był zarządcą (*Vorsteher*) kościoła mariackiego. Ponieważ Grübnaue, podobnie jak Convent, chętnie „zabezpieczał” różne związane z miastem zabytki piśmiennictwa, możliwe jest, że przejął tę księgę z biblioteki dominikanów.

DALSZE DZIEJE KSIĄŻEK PODOMINIKAŃSKICH

Książki z księgozbioru elbląskich dominikanów trafiły do Biblioteki Gimnazjalnej, przekształconej w 1867 roku w Bibliotekę Miejską, w kilku partiach. Pierwszą stanowiło 9 (?) woluminów przejętych przez rektora Woita w 1710 roku. Druga partia to woluminy,

⁵⁹ Ibidem.

⁶⁰ *Katalog der Elbinger Stadtbibliothek. Nachtrag*, Elbing 1859; *Katalog der Elbinger Stadtbibliothek. Zweiter Nachtrag*, Elbing 1867; *Katalog der Elbinger Stadtbibliothek. Dritter Nachtrag*, Elbing 1871.

⁶¹ APG, sygn. 369/4140, k. 45v.

⁶² APG, sygn. 492/791, s. 143; zob. również APG, sygn. 369/4140, k. 45.

⁶³ Podsumowanie bogatej literatury na temat tego rękopisu przedstawia Matuszewski. Zob. *Najstarszy zwód prawa polskiego*, red. J. Matuszewski i J. Matuszewski, Łódź 1995.

⁶⁴ M. Toppfen, *Erinnerungen an F. Neumann*, „Altpreußische Monatsschrift” 1869, Bd. VI, s. 16. Z kolei dyrektor biblioteki Albert Reusch pisze, że Neumann nabył rękopis w 1830 roku, jednakże nie podaje bliższych informacji na ten temat – zob. APG, sygn. 369,2/4140, k. 45v.

które przed zburzeniem refektarza klasztornego przeniesiono najpierw do biblioteki ratuszowej, a następnie do Biblioteki Gimnazjalnej. 34 druki trafiły oraz 19 rękopisów trafiło do biblioteki około 1840 roku. Kolejna partia książek poddominikańskich, to 10 druków i 3 rękopisy znalezione w kościele mariackim i przekazane przez Nesselmana do Biblioteki Miejskiej w 1863 roku. Ostatnia partia przekazanych do Biblioteki Miejskiej książek poddominikańskich to część kolekcji Conventa, zawierająca inkunabuły i stare druki (15 pozycji). Trafiły one do biblioteki w 1919 roku. Rękopisy z tego zbioru (10 pozycji) aż do II wojny światowej pozostały w muzeum.

W bibliotece miejskiej znalazło się zatem przynajmniej 90 pozycji z księgozbiorem dominikanów elbląskich⁶⁵. Dalsze losy tych książek wiązały się z losami miejskiej biblioteki. W 1919 r. Bibliotekę Miejską połączono lokalowo i administracyjnie z Archiwum Miejskim⁶⁶. Na podstawie odręcznych uzupełnień katalogu bibliotecznego widać, przepływ zbiorów pomiędzy biblioteką a archiwum. Przy części rękopisów znajdujących się w woluminie Q.72, pochodzącym z dawnego klasztoru dominikanów, odnotowano, że przeniesione zostały do archiwum. Prawdopodobnie wydzielono z rękopisu niektóre dokumenty, gdyż zapis ten znajduje się tylko przy wybranych pozycjach w tym woluminie⁶⁷.

Mimo że od 1934 roku. Archiwum stało się samodzielną placówką, aż do II wojny światowej lokalowo wciąż było połączone z biblioteką⁶⁸. W 1944 roku, uciekając przed zbliżającą się ofensywą radziecką, Niemcy ewakuowali cenne rękopisy z terenu Prus. Wywiezione zostały dokumenty z Archiwum Miejskiego, a wraz z nimi zapewne również rękopisy z Biblioteki Miejskiej⁶⁹. Archiwalia wyjechały w głąb Rzeszy dwoma transportami. Wiadomo, że pierwsza partia trafiła do kopalni w Grasleben. Druga, mniejsza partia nie dotarła tam ze względu na ograniczone możliwości transportowe⁷⁰. Dla tej części zbiorów poszukiwano alternatywnych miejsc przechowywania. Mimo że archiwalia były po wojnie rewindykowane, do dziś nie udało się ustalić co stało się z wywiezionymi rękopisami.

Druki poddominikańskie, podobnie jak inne inkunabuły i starodruki dawnej Biblioteki Miejskiej do końca wojny znajdowały się w budynku biblioteki. Gmach ten uległ uszkodzeniu podczas ofensywy radzieckiej w 1945 roku. Znajdujący się w nim

⁶⁵ Na zachowanych listach jako jedną pozycję ujmowano również tytuły wielotomowe, więc faktyczna liczba zachowanych przed wojną woluminów była większa.

⁶⁶ W. Klesieńska, *Archiwum miasta Elbląga*, „Rocznik Elbląski” 1961, t. I, s. 81; J. Czaplicka, W. Klesieńska, *Archiwum miasta Elbląga, przewodnik po zespołach 1242–1945*, Warszawa–Łódź 1970, s. 13.

⁶⁷ Chodzi o karty 174 i 178; zob. *Katalog rzeczowy Biblioteki Elbląskiej*, t. XXVII [XX w.], BE sygn. RS 142/27, s. 584.

⁶⁸ T. Kupczyński, *Archiwum elbląskie*, „Archeion” 1948, 17, s. 110.

⁶⁹ W wytycznych dotyczących wywozu zasobu archiwalnego zwracano uwagę na zabezpieczenie także najcenniejszych zbiorów bibliecznych. Zob. D. Matelski, *Grabież i restytucja polskich dóbr kultury od czasów nowożytnych do współczesnych*, t. 1, Kraków 2006, s. 360; M. Stażewski, *Niemiecka polityka archiwalna, na ziemiach polskich włączonych do Rzeszy 1939–1945*, Warszawa–Łódź 1991, s. 207.

⁷⁰ APG, sygn. 493/5.

księgozbiór niszczał po wojnie w niezabezpieczonym budynku biblioteki. Przez dwa lata trwały dyskusje nad losem książek, a wiele różnych stron próbowało uzyskać zgodę na ich przejęcie. Ostatecznie zdecydowano o przekazaniu kolekcji w depozyt czasowy do Biblioteki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, choć zanim to nastąpiło, część książek trafiła już do Instytutu Bałtyckiego, a kilka woluminów do Muzeum Archeologicznego w Warszawie⁷¹. Książki przekazane w depozyt do Biblioteki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika wywieziono z Elbląga jesienią 1947 roku. Kilkanaście skrzyń najcenniejszych zbiorów zaginęło jednak tuż przed przetransportowaniem księgozbioru do Torunia⁷². W Bibliotece UMK księgozbiór przechowywany był przez przeszło 50 lat. Warto nadmienić, że depozyt elbląski, wbrew postanowieniom umowy, nie został wyłączony jako osobna kolekcja⁷³. Skutkowało to sprzedażą niektórych woluminów z księgozbioru, które uznane zostały za dublety oraz trudnością w wyłonieniu egzemplarzy do zwrotu podczas rewindykacji księgozbioru⁷⁴. W początkach 2002 roku księgozbiór powrócił do Elbląga⁷⁵.

Znacznie mniej szczęścia miały rękopisy poddominikańskie z kolekcji Conventa, które przed wojną znajdowały się w Muzeum Miejskim. Nie wiadomo, czy rękopisy te wywiezione zostały wraz ze zbiorami archiwalnymi w głąb Rzeszy. W 1945 roku budynek Muzeum Miejskiego został zniszczony, a zbiory uległy rozproszeniu – część wywieźli Niemcy, część rozkradziono, a część zabezpieczyli mieszkańcy⁷⁶. W 1945 roku powstał referat przy Wydziale Oświaty, Kultury i Sztuki Zarządu Miejskiego, zajmujący się zbieraniem i ochroną muzealiów rozproszonych w czasie wojny.⁷⁷ W 1954 roku powołano Obywatelski Komitet Wykonawczy Roku Jubileuszowego Miasta Elbląga, który 24 marca tegoż roku utworzył muzeum w Elblągu⁷⁸. Z dawnego zasobu przekazano do muzeum z rąk prywatnych trzy rękopisy poddominikańskie.

ZACHOWANE WYKAZY KSIĄŻEK Z BIBLIOTEKI DOMINIKANÓW

Zachowało się kilka wykazów książek pochodzących z biblioteki dominikańskiej z różnych okresów. Wszystkie jednak wymieniają ograniczoną liczbę pozycji, które w różnym czasie wypłynęły z biblioteki. Pierwszy spis (Aneks I) zawiera książki

⁷¹ Por. K. Greczycho, *Depozyty zbiorów Biblioteki Miejskiej w Elblągu*, w: *Biblioteka Elbląska. Przeszłość i teraźniejszość*, red. P. Derlukiewicz, Elbląg 2005, s. 40–41; S. Czaja *O korzyściach i kłopotach, które stwarzają niemieckie zbiory przemieszczone w Bibliotece UMK w Toruniu*, „Przegląd Biblioteczny” 1997, R. 65, z. 1, s. 44.

⁷² Por. D. Czyżak, *Zanim księgozbiór elbląski do Torunia dotarł...*, „Horyzont. Biuletyn Informacyjny Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu” 2001, t. I, z. 1, s. 14.

⁷³ K. Greczycho, op. cit., s. 43.

⁷⁴ Ibidem, s. 43–44.

⁷⁵ Ibidem, s. 45.

⁷⁶ D. Milewska, *Powstanie i działalność muzeum w Elblągu w latach 1954–1964*, „Rocznik Elbląski” 1996, 3, s. 317.

⁷⁷ M. Dubiella-Polakowska, *Życie społeczne Elbląga w latach 1945–1975*, w: *Historia Elbląga*, red. A. Groth, t. V, cz. 2, Gdańsk 2005, s. 86.

⁷⁸ D. Milewska, op. cit., s. 317.

przejęte przez Bibliotekę Gimnazjalną w 1710 roku. Oryginalny, sporządzony przez Jakuba Woita, katalog książek dominikańskich zabranych do Biblioteki Gimnazjalnej nie zachował się. Bibliotekarz J.A. Merz w opracowaniu dotyczącym dziejów biblioteki wymienił dziewięć tytułów książek przejętych w 1710 roku przez Woita. Nie jest jasne, czy do Biblioteki Gimnazjalnej trafiły tylko te tytuły. Według zapisów historyków elbląskich z klasztoru zabrano *die Meinsten und zwar die dienlichsten*⁷⁹ albo *die mehresten und zwar die besten Bücher*⁸⁰. Bibliotekarz skomentował jednak przejęcie książek w następujący sposób: „Nie wiem dlaczego tak późno (...) przeniesiono do gimnazjum nie więcej niż powyższe 10 pozycji z biblioteki mnichów”⁸¹. Mimo iż Merz pisze o 10 tytułach, wymienia ich jedynie 9. W spisie widnieje 5 tytułów książek drukowanych⁸² i 4 rękopisy. Druki zachowały się do dziś w bibliotece Elbląskiej. Rękopisy można zidentyfikować na podstawie katalogu bibliotecznego z lat 1893–1894 oraz wcześniejszych katalogów.

Drugi spis (Aneks II), to lista książek, które znajdowały się w zbiorze Conventa. Listę sporządzono 22 lipca 1857 roku. Spis ten znajduje się w materiałach Neumanna w Archiwum Państwowym w Gdańsku⁸³. Lista składa się z dwóch części. Pierwsza, zatytułowana „Druckschriften der Conventshalle im Industrieause”, zawiera 37 pozycji⁸⁴. Mimo że tytuł wskazuje, że zestawiono tu same druki, pozycje 16–25 stanowią rękopisy, które opisane są szczegółowo na drugiej liście, zatytułowanej: „Handschriften der Conventshalle im Industrieause”. Obie listy stanowią więc spis 37 woluminów zarówno druków, jak i rękopisów. Pierwsze 26 pozycji (15 wol. druków i 11 wol. rękopisów) pochodzi z biblioteki dominikańskiej, a pozostałe z innych źródeł, gdyż powstały już po przekazaniu klasztoru miastu w 1542 roku. Ostatni na liście jest zielnik roślin zebranych przez Conventa. Z książek ujętych na tej liście zachowały się trzy druki oraz trzy rękopisy. W drukach, które trafiły do Biblioteki Miejskiej w Elblągu odnotowano datę akcesji – 31 XII 1919 r. (il. 3) Są one oznaczone czerwonymi pieczęciami „Stadtbücherei Elbing” (il. 4 i 5). Na grzbietach książki oznaczone były nalepkami z numerem zgodnym z pozycją na liście (il. 6). Poszczególne egzemplarze zidentyfikować można w rękopiśmiennym katalogu bibliotecznym zawierającym uzupełnienia do katalogu z lat 1893–94. Rękopisy, które przed wojną znajdowały się w muzeum, nie były oznaczone pieczęciami. Mają jednak, sporządzone przez

⁷⁹ G. Döring, op. cit., s. 60.

⁸⁰ APG, sygn. 492/265, s. 75.

⁸¹ J.A. Merz, op. cit., s. 18–19.

⁸² Pozycja nr 5, choć umieszczono przy niej datę 1446, była drukiem. Data 1446 jest datą kompilacji kazań, a nie datą powstania książki. Rękopis Leonarda de Utino nie pojawia się w katalogach rękopisów z dawnej biblioteki gimnazjalnej. Podobnie w katalogu bibliotecznym Neubaura z l. 1893–94 nie ma takiego rękopisu, jest za to druk – zob. L. Neubaur, *Katalog der Stadtbibliothek zu Elbing*, Bd I, Elbing 1893, s. 104, dawna sygn. U.3.

⁸³ APG, sygn. 492/791, s. 109–117. Lista ta powtórzona jest również w wykazach zbioru Conventa w dokumentach dotyczących Miejskiego Archiwum, APG, sygn. 368,2/4811.

⁸⁴ APG, sygn. 492/791, s. 109–111.

Neumanna spisy zawartości (il. 7) oraz naniesione jego ręką kolejne numery, zgodne z ich pozycją na liście (il. 8).

Trzeci spis książek (Aneks III) to sporządzona przez Neumanna lista rękopisów, które przekazane zostały do Biblioteki Miejskiej w 1840 roku. Ten spis książek znajduje się w materiałach Neumanna za listą inkunabułów i rękopisów z Conventhalle⁸⁵. Znalazło się wśród nich 17 woluminów w formacie quarto i dwa foliały. Treść rękopisów została szczegółowo rozpisana. Wedle sprawozdania z 1857 roku Neumann rozpoczął sporządzanie spisu po przekazaniu książek do Biblioteki Miejskiej – nie wiadomo jednak dokładnie w którym roku, a kontynuował prace później, w 1857 roku⁸⁶.

Kolejne zestawienia książek (Aneks IV i V) uzyskać można na podstawie katalogów bibliotecznych z lat 1839/40 oraz 1840/1841, które zawierają książki przekazane do Biblioteki Miejskiej w 1840 roku⁸⁷. Książki poddominikańskie, które wpłynęły w tym czasie do biblioteki, można wyłonić na podstawie dat wydania druków oraz ich zawartości treściowej. W katalogach tych pod jedną pozycją odnotowano woluminy, a nie poszczególne jednostki bibliograficzne. Tytuły adligatów zaznaczano kolejnymi literami alfabetu. Zachowane książki z tej listy oznaczone są okrągłą pieczęcią Biblioteki Gimnazjalnej i mają na górze strony odnotowane kolejne numery porządkowe. Musiał zatem istnieć jakiś spis tych woluminów (il. 9).

Ostatni spis książek o proveniencji dominikańskiej zawiera list R. Nesselmana z 6 listopada 1863 roku do dyrektora Biblioteki Miejskiej (Aneks VI)⁸⁸. Przekazał on do biblioteki dwie swoje książki oraz 13 woluminów (10 książek drukowanych i trzy rękopisy) pochodzących z kolekcji Webera. Książki drukowane z tej listy odnotowane zostały są w suplemencie do katalogu Biblioteki Miejskiej z 1867 roku. Zachowane druki z tej kolekcji oznaczone są niebieskimi pieczęciami Stadtbibliothek (il. 10). Dwa z druków zawierają także charakterystyczne nalepki na grzbietach – jedną niewielką owalną, z numerem odpowiadającym numerowi na liście, oraz drugą, większą, z tytułem dzieła (il. 11). Ze względu pominięcie tytułów dzieł rękopiśmiennych (prawdopodobnie przekazujący książki nie umiał ustalić ich zawartości) trudno jest zidentyfikować te woluminy w przedwojennym zasobie biblioteki.

Na podstawie zachowanych spisów możliwe jest przynajmniej częściowe zrekonstruowanie księgozbioru dominikanów. Ponieważ analiza księgozbioru będzie przedmiotem osobnego opracowania, w zamieszczonych w aneksach przekazach źródłowych⁸⁹ zrezygnowano z wprowadzania przypisów rzeczowych, związanych

⁸⁵ APG, sygn. 492/791, s. 125–150.

⁸⁶ APG, sygn. 369,2/4812, Sprawozdanie F. Neumanna z dn. 28 sierpnia 1863 roku.

⁸⁷ Zob. *Nachtrage zu dem Bibliotheks-Kataloge des Gymnasiums zu Elbing für das Jahr 1839/40; Nachträge zu dem Bibliotheks-Kataloge des Gymnasiums zu Elbing für das Jahr 1840/41.*

⁸⁸ BE, sygn. RS 145.

⁸⁹ Za pomoc w edycji tekstów serdecznie dziękuję prof. Wiesławowi Długokęckiemu, prof. Jerzemu Kaliszukowi oraz dr Marcie Szadzie.

m.in. z identyfikacją poszczególnych dzieł. W edycji zastosowano pisownię zgodną z oryginałem, rozwiązano natomiast wszystkie skróty, z wyjątkiem skrótów zwyczajowych jak np. etc. – et caetera, fol. – folio, oct. – octavo, cf. – confer, p. – pagina, it. – item, ibid. – ibidem, Bll. – Blätter itp., oraz przyjętych skrótów ksiąg biblijnych. W nawiasach kwadratowych zamieszczono uzupełnienia brakującego tekstu lub liter. Występujące w tekście błędy oznaczono wyrazem sic! w nawiasie kwadratowym [sic!]. Skreślone fragmenty zachowano w tekście, ujmując je w znaki /– –/. W nawiasach < > umieszczono opuszczone litery.

ANEKS I

Wykaz książek poddominikańskich przekazanych do Biblioteki Gimnazjalnej w Elblągu w 1710 roku

Źródło: J. A. Merz, Geschichte der Gymnasiumsbibliothek, [w:] J. G. Mund, Zu der öffentlichen Prüfung der Schüler des Gymnasiums zu Elbing..., Elbing 1840, s. 18.

Uwaga: Merz prawdopodobnie przygotował zestawienie książek na podstawie niezachowanego katalogu rękopiśmiennego sporządzonego przez J. Woita. W edycji poszczególnym pozycjom bibliograficznym przyporządkowano numery (w oryginale podano je ciągiem).

Aus ihr [d.h. der Klosterbibliothek] wurde im J[ahre] 1710 am 10. Dec[ember] auf Befehl des Rathes von dem damaligen Kirchenvorsteher Mich[ael] Achenwall⁹⁰ an die Gymnasiumsbibl[iothek] abgeliefert:

1. Biblia c[um] postilla D[omini]. Hugon[is] Cardin[alis]. Bas[ilee]. 1498-1502. Fol. 1-7;
2. Aurel[ii] Augustini in Psalm[os] exposit[io] Bas[ilee] p[er] J. Amersb[ach]. 1497;
3. Ej[usdem] Opp. [=Opera] p[ars] IV^{ta}-VI^{ta}; VIII^{va}-IX^{ma} Bas[ilee] 1506. 22. Jan. p[er] Amerb[ach] P. & Frob[en];
4. Alberti M[agni] quond[am] Ratispon[ensis] Epist. [recte: Episcopi]. Postilla sup[er] Evang[elia] Matth. Mc. Luc., Joh. Hagen. 1504. 1505. Fol. 1-3;
5. Sermones aur[ei] de S[an]ctis Fr[atris] Leonh[ardi] de Utino. Utin[o]. 1446;
6. Summa casuum p[er] Venerab[ilem] P[atrem] Fr[atrem] Bapt[istam] de Salis. O[r]dinis Min[orum] de observ[antia] provinc[iae] Janue novit[er] copul. [recte: compilata] a 1488;
7. Abb[as] Joachim sup[er] Jerem[iam] Cod[ex] membran[aceus] Fol. (117 Bll. 3 Bll. fehlen. 2 Col[umnen], Lini[e]r[ung], Zeilen meist über 40; die Handschr[ift] ungleich und ungleich; Abbr[eviat]uren nicht zahlreich; von Interpunkt[ion] hie und da das Punkt; beg[inn]: Henrico Sex<t>o inclito Romanor[um] Augusto fr[ater] Ioachym dict[us] Abbas Floris cet[era] (cf. Fabric. Bibl. lat. [= Fabricius, Bibliotheca Latina]⁹¹ T. IX. p. 107). A[m] E[nde]: finis adest vere operis mercedem posco laboris omnibus in factis peragendis s[cilicet] peractis debet imponi Deus humane rationi. Rubr[ica] 1st. [?] lib[rum] ded[it] Fr[ater] Joh[annes] Arnsberg pro librar[ia] Elbing[ensi]. Sec[ulum] XV.;
8. Dialog[us] inter Paulum & Saul. h[oc] e[st] Iud[aeum] & Christian[um] p[er] D[omi]n[um] Episc[opum] Burgens[em] compos[itus] Cod[ex] chartac[eus]. Fol.;
9. N[ovum] T[estamentum] Cod[ex] lat[inus], chartac[eus]. 4to. Sec[ulum] XV. (s[iehe] Beil[age])

⁹⁰ Michał Achenwall – zarządca kościoła mariackiego w latach 1704–1726. Zob. G. Döring, *Versuch einer Geschichte*, s. 72.

⁹¹ Johann Albert Fabricius, *Bibliotheca Latina*.

ANEKS II

Wykaz książek znajdujących się w Sali Conventa w Domu Pracy sporządzony przez Ferdynanda Neumanna 22 lipca 1857 roku

Źródło: Archiwum Państwowe w Gdańsku, Archiwum Miasta Elbląga, Rękopisy Elbląskie, sygn. 492/791, Heinrich Ferdinand Neumann], Verzeichniss von Handschriften. Katalog der Bibliothek der Nicolai-Kirche [1520 - 1769], s. 109-117.

Uwaga: Pozycje 1-26 pochodzą z biblioteki dominikańskiej.

[s. 109]

22/7 [18]57

Druckschriften der Conventshalle im Industrie-Hause

- No. 1 Vincentii speculum morale. Nürnberg, Anton Koburger. 1485. Fol. Am Anfange defect.
- No. 2 Ludolphi de Saxonia, Vita Christi. Nürnberg, Ant[on] Koburger. 1478. Fol.
- No. 3 Quaestiones juris canonici, ohne Jahreszahl u[nd] Druckort, Ausg[abe]⁹² Saec XV/–I–/ gedr[uckt] – sehr defect – /Geschenk des Pfarrers zu S[ankt] Georg oder S[ankt] Leichnam außer der Stadt Jacob Lemborg (†1513) an die Predigermönche des Klosters zu Elbing. Fol.
- No. 4 Antiphonarium. Stark defect, ohne Jahres[ahl] u[nd] Druckort, aus dem 15. Jahrh[undert] Fol.
- No. 5 Sermones beati Bernardi abbatis de monte Clarevallis (Clairveaux [sic!]) ca 1480. / Geschenk von Jacobus Ehlers, Pfarrers in der Neustadt Elbing († 1500) an die Predigermönche zu Elbing. Fol.
- No. 6 Liber de laudibus beatissimae Mariae virginis al[ias] Mariale. Gedr[uckt] v[on] Martin Simus in Strassburg 1493. Fol. defect.
- No. 7. Sermones discipuli super epistolas dominicales per circulum anni collecti. A[nn]o 144? Ohne Druckort. Fol.

[s.110]

- No. 8. Sermones Meffreth al[ias] ortulus reginae de tempore pars hiemalis et estivalis, Ohne Jahres[ahl] u[nd] Druckort aus dem 15. Jahrh[undert]. Fol.
- No. 9 Summa angelica de casibus conscientiae, v[on] Angelus de Clavasio, ohne Jahres[ahl] u[nd] Druckort, Schluss fehlt. – und: Modus legendi abbreviaturas in utroque jure, Löwen impr[essum] per Aegid[ium] v[an] d[er] Heerstraten 1488. Fol.
- No. 10 Thomae de Aquino summae theologiae pars prima; impressa Venetiis per Antoniam de Strata de Cremona. 1489. Fol.
- No. 11. Prima pars – secundae partis summae theologiae Thomae de Aquino. (Questiones). Venetiis, impr[essum] per Francisci de Heilbronn et Petrum de Bartua, 1478. Fol.
- No. 12 Succi sermones de tempore. Ohne Druckort. 1476. defect. Fol.

⁹² Skreślona litera, tekst niezczytelny.

- No. 13 Henrici institoris opus perutile, sermones in defensionem sanctae Romanae ecclesiae adversus Waldenser, impr[essum] in Olumucz per Conrad. Baumgarten. 1502. Fol.
[s. 111]
- No. 14 Lamberti de Monte Copulata super octo libro physicorum Aristotelis – Ohne Druckort. 4°. Jahrszahl – aus dem 15. Jahrh[undert]. Fol.
- Nr. 15 Thomas de Aquino super quarto libro sententiarum impr[essum] Venetiis impensis Joannis de Colonia, Nicolai Jenson et sociorum 1481. Fol.
- Nr. 16 – incl[usive] Nr. 25 Handschriften (s[iehe] das anliegende spezielle Verzeichniss)
- Nr. 26. Fratris Ioannis abbatis vademecum, sermones de tempore et de sanctis. Ohne Druckort u[nd] Jahrszahl, aus dem 15. oder 16. Jahrh[undert], in 4°
- Nr 27. Lamberti Danaei physica christiana. Genevae 1, 2 18580 [recte: 1582], 82 gr. 8.
- Nr. 28. The holy Bible. Englis<c>he Bibelübersetz[ung]. Ohne Druckort u[nd] Jahrszahl, gr. 4.
- Nr. 29.30. Preuss[ische] Sammlung von allerlei Urkunden u[nd] Handschriften. 1r, 3r Bd. Dantzig 1747.50. gr 8.
- Nr. 31.32.33. Erläutertes Preussen, 1r, 3r, 5r Bd. Königsberg 1724.26.41. gr. 8.
- Nr. 34. Lenoir, Description historique et chronologique des monumens de sculpture, réunis au musée des monumens français. Paris 1803. gr 8.
- Nr. 35. I hebräisches Büchleichen in 8vo.
- Nr. 36. Dan[iel] Speckle, Architectura. Strassburg 1599. fol.
- Nr. 37. Herbarium vivum des Joh[annes] Jac[ob] Convent[s]. Sammlung gepresster Pflanzen in einem Folioband.

[s.112 niezapisana]

[s. 113]

Handschriften der Conventshalle im Industrieause

- Nr. 16. Papierhandschr[ift] a[us] d[er] 1. Hälfte des 15. Jahrh[undert], signirt:
Opuscula Beati Anselmi Can[tuariensis] archiepiscopi. Foliant, 11 und 8 Zoll
Contenta:
1. Liber sive disputacio de incarnatione Christi,
beati Anselmi episc[opi] 1 ^s Blatt fehlt	fol. 2
2. Sermo de mensuratione sancte Crucis, beati Anselmi epi[scopi]	23
3. Tractatus Beati Crisostomi, de eo quod nemo leditur nisi a se ipso	27 ^v
4. Libellus beati Johannis Crisostomi, de compuncione cordis	35 ^v
5. Liber venerabilis Magistri Hugonis, de domo consciencie	51 ^v
6. Tractatus de 4. virtutibus cardinalibus s[cilicet] prudentia,
temperancia, fortitudine et iusticia, incerti autoris	66
7. Sermones incerti autoris de aliquot psalmis
(Richardi Role Ennarationes in Psalmos?)	85
8. Tractatus incerti autoris: ne clerici cum feminis commorentur
(zum Schlusse Defect)	148
9. Sermo incerti autoris de beata virgine Maria Deipara (14 Jahrh[undert])	168

10. Sermo domini Richardi canon[ici] s[an]cti Victoris
de fuga Marie etc. in Egiptum. – It. de latrone 173-177
- No. 17. Pergamenthandschr[ift] a[us] d[em] 14. Jahrh[undert] in /-gr.8-/ 4to, 11 und 5 ¼ Zoll,
einige wenige Blätter fehlen, 390 Bll. sind noch vorhanden. Enthält:
1. Psalmi et Lecciones variae cum Antiphonis (Die ersten Bll. fehlen) fol.1
 2. Breviarium cum Sanctoralibus, secundum usum Ordinis Praedicatorum 58^v
- No. 18. Pergamenthandschr[ift] d[as] 14. Jahrh[undert] in Kl[eine] 4., 10¼ und 5½ Zoll, 147
Blätter; signiert: Adapciones omnium Sermonum in libro contentorum, sicut habetur
in rubrica I folii. Enthält:
- [s. 114]
1. Adapciones omnium sermonum in hoc libello contentorum, prout
competunt sabbatis, dominicis et festis tocuis anni in sabbatis ad vespervas fol. 1^v
 2. Collecta vulgaria multa, de alphabeto discrete scripta. 1. De abstinentia etc. 6
 3. Tractatus sive Compendium b[eati] Thomae de Aquino
de humanitate Christi /-90-/ 86^v
 4. De beata Virgine sermo bonus 139^v
 5. De corpore Christi sermo, quem Mag[iste]r Albertus compilavit 144^v
- No.19. Pergament- und Papierhandschr[ift] aus verschiedenen Zeiten in 4to, 8¼ und 5¾ Zoll;
19 (26) Pergament- und 62 (/–60–/55) Papierblätter; signiert: Liber de nativitate
Christi et passione. Item Sermones de Quadragesima. It. Tractatus de VII viciis. It.
Sermo de passione.
Contenta:
1. De nativitate et passione Christi vaticiniis Vet[eris] Test[amenti]
praenunciata, liber incerti aut[oris] (Pergamenthandschr[ift]
aus d[em] 12. Jahrh[undert]) fol.1
 2. Sermones de Quadragesima (Papierhandschr[ift] d[es] 14. Jahrh[underts]) 19
 3. Fragmentum Glossarii latini, quod Lucanus vocatur (Lit. A. complectens),
a Fratrem quodam Ord[inis] Eremitar[um] August[ini] conscripti
(Papierhandschr[ift] d[es] 14. Jahrh[underts]) 43
 4. Sermones de ascensione domini inc[erti] aut[oris] 49
 5. Sermo de Petro et Paulo apostolis 55
 6. Sermo in passione Christi 57
 7. Sermo in dominica Letare et al[ia] 65
 8. Sermo de iudiciis et iudicio extremo 70
 9. Sermo in Vigilia Palmarum 77
- (Papierhandschriften des 14. und 15. Jahrh[underts])

No. 20. Pergamenthandschr[ift] aus d[em]⁹³ Anfänge des 14. Jahrh[underts], in 4to; 9¼ und 6¼ Zoll; 71 zum grossten Theil verstümmelte Blätter; etwa das letzte Drittel der Handschr[ift] fehlt ganz. Fälschlich signiert: *Byblioteca et privilegia Ordinis fratrum predicatorum*. Inhalt:

Commentarius historicus in Pentateuchum et libros Prophetarum, incerti autoris

[s. 115]

/-No.22-/ No.21.⁹⁴ Pergamenthandschr[ift] aus d[em] 14. Jahrh[undert] in 4to; 11 und 5¾ Zoll; 114 Blätter; signiert: *Optime distinciones. Cyprianus de XII abusionibus*. Enthält:

1. *Collecta vulgaria multa ex alphabeto distincte scripta etc.*
(*Sermo 1. de Abstinentia etc.*) fol.1
*Adapciones omnium sermonum in hoc libro contentorum prout
competunt Sabbatis dominicis et festis tocius anno et postea
de sanctis in Sabbatis ad vespas* 105^v
Registrum capitulorum 109^v
(Übereinstimmend mit No. 18. No. 1.2.)
2. *Tractatus b[eati] Cypriani Episcopi et Martyris de XII gradibus abusionis* 110
3. *Sermo de omnibus sanctis*

/-No.21-/ No. 22. Pergmenthandschr[ift] aus d[er] 1. Hälfte des 14. Jahrh[underts] in 4to, 11 und 5 Zoll, 166 Blätter; richtig signiert:

Summa virtutum beati Thomae de Aquino 114^v

No.23. Papierhandschr[ift] aus d[er] Mitte des 15. Jahrh[underts] in 4to; 11½ und 5½ Zoll; 385 Blätter. Inhalt:

1. *Sermones in dominica Palmarum et in die Coenae domini* fol.1
2. *Nicolai de Dinkelspuel, s[acrae] Theol[ogiae] Prof. in
Univeristate Viennensi, Sermones de VII donis spiritus sancti* 19^v
3. *Eiusd[em] Sermones de sacramento Eucharistie* 37
4. *Tractatuli, Sermones etc. varii argumenti* 61-385

No.24. Pergamenthandschr[ift] aus d[em] 13. oder d[em] Anfänge d[es] 14. Jahrh[underts] in 8vo; 6½ und 4½ Zoll; von den /-gege-/ folierten 261 (nur 260) Blättern fehlen /-4-/ 20.

Inhalt:

1. *Sermones in dominicis Quadragesime et die parasceve (13. Jahrh[undert])* fol.1
 2. *Sermones quadragesimales et in dominicis usque ad Penthecosten* 16
- [s. 116]
3. *Item Sermones per Quadragesimam* fol.112
 4. *Sermones de sanctis* 158
 5. *Summa Thome de Aquino de articulis fidei et officio sacerdotis* 210-261

⁹³ *Powyżej dopisane: 13. oder dem.*

⁹⁴ *W oryginalne numery 21 i 22 spisane są w odwrotnej kolejności ze znakiem przestawienia.*

No. 25. Gemischte Handschr[ift] a[us] d[em] 14. (zum Theil wohl 13.) und 15. Jahr[undert] in 8vo, 5^{⁄8} und 4¹/₄ Zoll; 103 Pergament- und 153 Papierblätter. Inhalt:

Pergament:

1. Fabule bone	fol.1
2. Narraciones salutare e sacra et profana historia	2 ^v
3. Tractatulus de mulieribus	8
4. Sermones Luce in adventu domini etc.	12
5. Fragmenta varii argumenti	48
6. Sermones de sanctis	63
7. Sermones varii	75 ^v
8. Item Sermones varii argumenti	85

Papier:

9. Narraciones salutare	93
10. Tractatus de consciencia	103 ^v
11. Devota oracio de beata Virgine	114
12. Tractatus de vita contemplativa, Magistri Johannis de Jatsan [sic!]	116
13. Oracio de passione Domini	141
14. Tractatus s[ive] Sermo Magistri Henrici de Firmaria [sic!] Ord[inis] b[eati] Augustini, de quattuor instinctibus	43
15. Confessionale breve Magistri Andree Hyspani Episc[opi] Amritensis	155
16. Auctoritates sanctorum	157
17. Tractatus de modo et forma predicandi	160
18. Tractatus de penis inferni	172
19. Tractatus de penis inferni et de gloria celesti, ex 2. parte vite Christi collectus	182
20. Hystoria pulchra moralizata	188
21. Collacio de omnibus sanctis	192
22. Auctoritates Augustini [s. 117]	193
23. Collacio /-pa-/ de passione Christi, Fratris Pauli Mörich. 1438	f. 205
24. Formularia quedam in epistolis adhibenda	209
25. De XX. coloribus ad ordinate loquendum necessariis	213
26. Item Formularia pro epistolis	217
27. Epistola fratris Pauli Mörich ord[inis] predicator[um] conventus Viennens[is], 1438	220 ^v
28. Decretum Synodi Basiliensis in controversiis inter sacerdotes ecclesiarum parrochialium et religiosos mendicantes ortis	221 ^v
29. Unterweisung in der Gottheligkeit, meistens nach den Aussprüchen des S[ankt] Bernhard und Augustin	227
30. De verbis Luc. VII: Adolescens, tibi dico: surge etc.	244
<u>Pergament:</u>	
31. Fragmentum tractatus cujusdam theologici, cap[itula] 28-39	247-256

ANEKS III

Wykaz rękopisów przekazanych do Biblioteki Miejskiej w Elblągu w 1840 roku

Źródło: Archiwum Państwowe w Gdańsku, Archiwum Miasta Elbląga, Rękopisy Elbląskie, sygn. 492/791, [Heinrich Ferdinand Neumann], Verzeichniss von Handschriften. Katalog der Bibliothek der Nicolai - Kirche [1520–1769], s. 125–150.

Uwagi: Zachowano oryginalną kolejność rękopisów.

[s. 125]

Inhaltsverzeichnis des /-Ma-/ um d[as] J[ahr] 1840 in die Stadtbibliothek übergebenen Überrestes der Manuscripte der ehemaligen Klosterbibliothek zu S[ankt] Marien

A. In Quarto.

- Q.57. He<i>dinrici Episc[opi] Culm[ensis] opusculum necessarium omnibus deum diligentibus fol. 1
 Meditacio b[eati] Anselmi de sancto Johanne 7
 Meditacio eiusdem 9^v
Bernhardus de odore Christi 11^v
 Liber, qui vocatur Paradysus animi 18^v
 B[eati] Augustini liber de XII abusionibus sive abusivis Cipriani martyris 50
 B[eati] Augustini deploracio virginitatis amisse 56
 Liber de custodia virginitatis secundus 58
Boneventurae, fratris ord[inis] frat[rum] minor[um] “Parvum bonum” 88
 Textus b[eati] Augustini de contemptu mundi ad clericos 95
 Manuale b[eati] Augustini in mulieres 97^v
 Textus b[eati] Augustini de cohabitatione mulierum 99
 Manuale s[ancti] Augustini 101
Soliloquium b[eati] Augustini 109
Suspiree b[eati] Augustini 134
Augustinus ad comitem quendam 147
 Liber b[eati] Augustini de X. cordis 158^v
 Tractatus de corea 164^v
- Q.58 Fratris Jeronimi de Praga, eremite Camaldulens[is] et quondam confessoris Vladislai Reg[is] Pol[oniae], libellus tercius sermonum, qui vocatur Quadragenus Salutis, continens sermones quotidianos per totam Quadragesimam.
 Liber intitulatus Venator, in quo agitur de eo, quo modo fieri debet confessio, item de iis qui non debent accedere.
- Q.69. Congeries sophismatum fol. 2

<u>Questiones philosoph[icae] variae, partim autore <u>Andrea de Broda</u></u>	26
<u>Sermones habiti in actu <u>determinacionis</u>, h[oc] e[st] <u>repcionis</u> in album</u>	
<u>Magistrorum et Baccalaureorum</u>	91
<u>Versus tres <u>occulti</u> versificatorum</u>	118 ^v
[s. 126]	
Tabula ostendens <u>litteras dominicales</u> , <u>cyclos solares</u> ac <u>lunares</u> etc.	
annorum 1438–1511	fol. 119 ^v
<u>Regimen sanitatis</u> , incerto autore	121
<u>Regulae, sententiae, theses variae</u>	133 ^v
Practica, vel liber <u>de simplicium medicina</u> <u>Joannis de Sancto Paulo</u>	138
<u>Heinrici dicti Thopping de Sunshain</u> clerici ac medici Rudolphi (II) Ducis	
Bavariae etc. <u>tractatus medicus</u> oblatu <u>Dom[ino] Innocencio (VI) Pape</u>	
morbo guttoso laboranti (anno /–(/1352 vel. 1353).	146
Codex pro maiore parte conscriptus <u>Pragae</u> per <u>Ioannem Snabil</u> ,	
art[ium] lib[eralium] m[a]g[ist]rum, tandem ordinem Teuton[icum]	
intransentem et in sacerdotem ordinatum per <u>Arnoldum Episc[opum]</u>	
<u>Culmens[em]</u> (qui ob[iit] a[nno] 1416)	v[ide] fol. 1 ^v
Q.70. <u>Ordo divini officii</u> de tempore et de sanctis per totum annum, una cum <u>missis votivis</u>	
et pro defunctis.	
Q.71. <u>Alberti magni</u> annotationes de voc[abulo] “ <u>Ave</u> ”	1
<u>Quadraginta mansiones filiorum Israel</u> in officiis per quadragesimam	
habitis consideratae	5
<u>Auctoritates beati Thomae de Aquino</u>	11
<u>Auctoritates S[anctorum] Patrum Ecclesiae</u> variorum	44 ^v
Tractatus de <u>incarnatione dominica</u> , it. de <u>vita etc. Christi</u>	53
<u>Sermo</u> de dominica infra <u>octavas Pasce</u>	104 ^v
It. super <u>Luc. XI, 5</u>	105
It. in <u>die Palmarum</u>	[105]
<u>Bedae</u> homilia de <u>cena domini</u>	106
De <u>missa pro mortuis</u> , dict[a, recte: epistola] <u>Amalarii ad Karolum M[agnum]</u>	
<u>Imperat[orem]</u>	108
<u>Sermo S[ancti] Thome de Aquino</u> in dominica infra <u>Octavas Trinitatis</u>	110
<u>Sermones dominicales a dominica 2 ad 26 post Trinitat[em]</u>	111
<u>Sermo b[eati] Augustini</u> de assumptione Marie	138
<u>Sermo Alberti Magni</u> in dominica 4. adventus	142 ^v
<u>Sermo b[eati] Augustini</u> super Joh. Mis. Jud. ab Jeros.	
<u>Sermo Alberti M[agni]</u> super Luc. X, 38	145
<u>Sermo ejusd[em]</u> super Luc. XVII, 11	146 ^v
[s. 127]	

<u>Fragmenta quedam</u> , de seductoribus, de adulterio etc.	148
<u>Alberti Magni</u> Episc[opi] Ratisbon[ensis] Sermo de <u>Maria et Martha</u> , Luc.X, 38	150
De significatione <u>domus a Solomone edificate</u> I Reg[um] Cap[itulis] V. VI	158 ^v
Idea <u>modi predicandi</u>	160
Annotaciones varie	162 ^v
De <u>lavacione pedum</u> , Joh. XIII., excerpta quedam e postilla <u>S[ancti] Thome</u>	164
<u>Sermo</u> in die <u>Pasche</u>	166 ^v
It[em] in <u>feria 2. Pasche</u>	168
<u>Sermo</u> de S[ancto] <u>Stephano</u> , Act.VI	171
<u>Liber generacionis Jesu Christi</u>	172
De <u>beata virgine</u> tractatus	177-207 ^v
Alberti M[agni] <u>exposicio super "Magnificat"</u>	190
S[ancti] Ambrosii <u>exposicio super canticum "Stabat mater iuxta crucem"</u>	191 ^v
Exposicio primi versus " <u>Magnificat</u> "	195 ^v
<u>Passiones Domini</u> secundum concordanciam Evangelistarum	208 ^v -237
Dicta variorum de ressurectione, de serpente, et alia	238
<u>Fragmentum artis metricae</u> sec[ulo] XIII (in folio singulari membranac[eo] in fine Codicis alligato)	243
Q.72 Sermo de <u>concepcione virginis</u> gloriose (fol. priora 1-3 deperierunt)	fol. 4
Sermo de <u>purificatione virginis</u> gloriose	4 ^v
Exempla in die <u>purificacionis Marie</u>	8
Sermo de <u>assumpcione virginis</u> gloriose	10
Exemplum de invencione " <u>Salve regina</u> "	12
Collacio in die <u>nativitatis Christi</u>	12
Sermo de <u>novo sacerdote</u>	13
Collacio in die <u>nativitat[is] Dom[ini]</u>	18
Legenda in festo <u>S[anctae] Apollonie</u> virg[inis] et mart[yris]	19 ^v
Legenda in festo <u>S[anctae] Gertrudis</u> virg[inis]	21
Exemplum <u>S[anctae] Apollonie</u>	24
Sermo de <u>S[ancto] Stephano</u> protomart[yre]	27
Sermo de <u>nativitate Domini</u>	27 ^v
Magistri <u>Andreae Dydaci Hispani</u> Megarens[is] Episcopi, <u>Lumen confessorum</u> , oblatum Dom[in]o <u>Jordano de Ursinis</u> Cardinali a[nn]o 1429	30
[s. 128]	
Anonymi cujusd[am] <u>instructio de eis que novicio conveniunt et incipienti</u> servire domino in religione	fol.36
Sermo fratris cujusd[am] <u>religiosi in actu prom[issionis] ad gradum</u>	
Magistri (?) habitus	40
Brevis sermo de verbis: <u>Ave gracia plena</u>	45 ^v

Fratris <u>Johannis de Cardona</u> Magistri Ord[inis] Hospitalis S[ancti] <u>Johannis Jerosol[imitani] locum tenentis ac Sixti IV</u> Papae deputati commissarii ad <u>Casparum Littaw literae indulgentiae</u> /- de- / quoad <u>liberam electionem confessoris</u> cum facultate absolvendi de quibusvis vel gravissimis delictis.	48
Dat[um] 7 Sept[embris] 1481.	
Sermo fratris cujusd[em] ord[inis] S[ancti] <u>Dominici in actu promocionis in Magistrum</u> (?) habitus, personans laudem logicalis sciencie	49
Tractatus in commendacionem sacre theologie et specialiter <u>de penitencia</u> .	
Inc[ipit:] Vadam in montem mirre etc.	53
<u>Opusculum grammaticale</u> , agens de verborum divisione etc.	60 ^v
Collectus <u>oracionum</u>	64
<u>Impetraciones et oraciones sancte</u> , per revelaciones etc. b[eatae] Marie tradite et concesse etc.	76
Sermones duo: 1. Super dict[um] “Ambulans Jesus iuxta mare etc.” Matt IV.	
2. Super dict[um] “Homo quidam nobilis abiit etc.” Luc. XIX	84
Relaciones de <u>quibusdam miraculis</u>	89
Sermo de <u>vanitate rerum humanorum</u> , secund[um] I Petr. I, 24	
“Homini gloria canet etc.”	97
<u>Henrici de Hassia ad dom[inum] Eckardum Vormaciensem expositio</u>	
“Pater noster”, “ave Maria etc.”	99
<u>Historia Trium Regum et translacionis</u> eorundem ad Mediolanum et Coloniam	141
Sermones in <u>dedicacione ecclesie</u> , item de <u>beatae virgine</u>	144
Sermo de <u>annuncione dominica</u>	152
S[anctae] <u>Brigittae</u> revelacio de <u>Ordine Teuton[icorum]</u>	158
Excerpta quedam e <u>libris revelacionum</u> celestium ut videtur S[anctae] <u>Brigittae</u> , de passione domini et al[ia]	159
<u>Formae literarum</u> variarum ab <u>Hermannno</u> et <u>Johanne</u> (II) Episc[opi] Varmiensi[is] datarum.	
Literae citacionis	170
Lit[erae] dimissoriales respectu promocionis cujusd. clerici per quemcunque alium Episcopum	ibid.
[s. 129]	
Litere <u>suscepcionis</u> presbiteri <u>aliene diocesis</u>	fol.170 ^v
<u>Dimissoria</u> in casu <u>profeccionis extra dioces[is]</u>	ibid.
Litere <u>promocionis</u> clerici cujusd. in ordinem <u>presbiteratus</u> 1358	ibid
Litere <u>licencie</u> , de libere <u>eligendo consessore</u> ad annum	171
Litere <u>indulgentie XL</u> dier[um] in gratiam omnium cuidam presbitero ad <u>curiam Romanam peregrinanti</u> subsidia porrigencium	ibid.
Litere <u>institucionis Petri de Brega</u> in <u>rectorem ecclesie</u> nove plantacionis in <u>Blank</u>	171 ^v
Aliae formae <u>institucionis</u>	ibid.

- Litere indulgentie XL dier[um] pro iis, qui reliquias b[eatae] Katherine in quadam ecclesia devote visitaverint 172
- Litere de tenendis missis pro transeuntibus contra inimicos crucis Christi ibid.
- Litere indulgentie XL dier[um] pro omnibus, qui cuidam Iudes ad fidem christianam converso pia elemosina et subsidia erogaverint ibid.
- Litterae translacionis dom[ini] Nicolai de Salevelt de vicaria in capella s[ancti] Georgii prope civ[itate] Kuningsberg ad ecclesiam parochialem in Herndorf 1359 172^v
- Capituli Varm[iensis] privilegium super LX mansos in silva Buchwald, cuidam militi advocato capituli datum 173
- Privilegium super II mansos circa campum Cudin a Wyruke pruteno cuidam Tidde venditos 173^v
- Forma testamenti 174
- Testimonium recepte jampridem sub anno 1345 clericalis tonsure, cuidam Nicolao, opidano Elbingensi, datum ibid.
- Privilegium super XXX mansos in Damerova circa granicias vill[arum] Knoxstin et Schoneberg, ad locandam villam teutonicam, Walgiote pruteno datum 174^v
- Litere ad plebanum N., cum injuncto, in quendam contumacem, nisi comparuerit, excommunicacionem pronunciandi 175
- Litere indulgentie XL ac partim XX dier[um] in favorem benefactorum ecclesiae in N., simul eorum, qui /-sermoni-/ certis diebus sermoni devote interfuerint, nec non prutenorum, qui formam prescriptam observando fidei christiane sincere astrictos sese prebuerint 175^v
- Admissoria, quando quis volurit extra diocesan ordinari 176
- Litere citacionis, eventualiter suspensionis plebani N., ob fornicacionem scandalosam denunciati ibid.
- [s. 130]
- Citacio peremptoria plebani in Pelkiten, in casu homicidii ad curiam Romanam visitandam licentiati, nec stato tempore reversi fol. 177
- Testimonium investiture Henrici de Queczow ad rectorem ecclesie in Schonebrucke 177^v
- Privilegium super quosdam mansos in campo Ca(p)kaymen, Keyboto et Nicolao jure prutenicali collatos 178
- Regis Cypri ad reginam Ceciliam relacio⁹⁵ de insigni crucesignatorum contra Turcos ope miraculi obtenta victoria. Dat[um] circa Thebaidem 24 Jun[ii] 1345. 178^v
- Commercia literarum inter principes H. et K. (an forte Henric[i] Dusemer Magistr[i] general[is], Kinstut. Duc[is] Litu[an]ens[is]?) pro componendis discordiis ac pacis foedere ineundo. 179

⁹⁵ Powyżej ołówkiem dopisane: Siciliae.

Q.73	<u>Postilla</u> s[ive] note, sermones etc. super <u>evangelia</u> in festo penthecostes	1
	feria 2. penth[ecostes]	16
	feria 3. [penthecostes]	20
	dominica s[anctae] trinitatis	29
	festo corporis Christi	35
	dominica 1. post trinitat[is]	56
	[dominica] 2. [post trinitatis]	70
	[dominica] 3. [post trinitatis]	77 ^v
	[dominica] 4. [post trinitatis]	84
	[dominica] 5. [post trinitatis]	93
	[dominica] 6. [post trinitatis]	99 ^v
	[dominica] 7. [post trinitatis]	107
	[dominica] 8. [post trinitatis]	114
	[dominica] 9. [post trinitatis]	118
	[dominica] 10. [post trinitatis]	128 ^v
	[dominica] 11. [post trinitatis]	133 ^v
	[dominica] 12. [post trinitatis]	141
	[dominica] 13. [post trinitatis]	146
	[dominica] 14. [post trinitatis]	152
	[dominica] 15. [post trinitatis]	154
	[dominica] 16. [post trinitatis]	162
	[dominica] 17. [post trinitatis]	167
	[dominica] 18. [post trinitatis]	173
	[dominica] 19. [post trinitatis]	178
	[dominica] 20. [post trinitatis]	185
	[dominica] 21. [post trinitatis]	191
[s. 131]		
	dom[inica] 22. post trinit[at]is.	199
	[dominica] 23. [post trinitatis]	204 ^v
	[dominica] 24. [post trinitatis]	211 ^v
	[dominica] 25. [post trinitatis]	217
	Sermo super preceptum: <u>Non occidas</u> etc., Matth. V.	223 ^v
	Sermo de <u>trinitate ac unitate dei</u> , in actu <u>promocionis</u> ad gradum academicum habitus	225 ^v
	Sermo super dictum: <u>Introduxit me rex in cellam vinariam</u> etc. Cantic[orum] I	236
	Sermo in die <u>assumpcionis b[eatae] virginis</u>	237
	[Sermo] de <u>VII gaudiis b[eatae] marie</u>	238
	[Sermo] in die <u>nativitatis b[eatae] Marie</u>	241
	Sermo de <u>S[ancto] Wenceslao</u>	245
	Sermo super dict[um]: <u>Erat homo ex Phariseis</u> etc. Joh.III	249
	Sermo pulcher de <u>omnibus sanctis</u>	252
	[Sermo] de exaltacione <u>s[ancte] Crucis</u>	262

De <u>inferiori India</u> presbyteri <u>Johannis</u>	264
Sermo de <u>animabus</u>	265
De VII <u>dignitatibus sacerdotum</u>	272
Sermo de dignitate et <u>praeceminentia sacerdotali</u>	275
[Sermo] de dicto: <u>Exsurgens Maria obiit in montana</u> etc. Luc.I	275 ^v
[Sermo] super " <u>Ave Maria</u> gracia plena etc."	277
Exemplum de <u>miraculo b[eatae] Virginis</u>	278. 279
De passione s[anctae] <u>Barbare</u>	278 ^v
Sermo de <u>compassione erga animas in purgatorio</u> constitutas	279 ^v
[Sermo] de timenda <u>die judicii</u>	280
[Sermo] super dict[um]: <u>Omne datum optimum</u> et omne donum perfectum etc. Jac.1	280 ^v
[Sermo] super Marc. VI. 47.48. " <u>Et ipse solus erat in terra</u> etc."	283 ^v
Leccio de <u>XV gradibus</u> justicie	286 ^v
Sermo /-super-/ in <u>laudem b. Virginis</u>	287 ^v
[Sermo] de S[ancto] <u>Johanne baptista</u>	292
[Sermo] super dict[um]: <u>Pater peccavi in celum</u> et coram te etc. Luc. XV,18	296
Legenda de S[ancta] <u>Katharina</u>	306
Exemplum de s[ancta] <u>Barbara</u>	314
Index alphabeticus	318 ^v
[s. 132]	
/- Q.8	
<u>Auctoritatum</u> libri V	fol. 4
(Desunt fol. priore 1-3)	
⁹⁶ Tabula materiarum, it. tabula secundum ordinem alphabet[i]	74 ^v
Sermo] super dict[um] Et suscepit illum gaudens in domum suam Luc. XIX	94 ^v
Pulcra lectura super canonicam (epistolam) <u>Johannis -/</u>	
Q.74. <u>Auctoritatum</u> libri V	fol.4 ⁹⁷
(desunt fol. priora 1-3)	
Tabula materiarum, it. tabula secundum ordinem alphabet[i], super <u>auctoritates</u>	74 ^v
Sermo de <u>dominica in passione</u>	80
[Sermo] de dominica 2. in <u>quadregesima</u>	83
[Sermo de dominica] 3. [in quadregesima]	83 ^v
[Sermo] super dict[um] Et suscepit illum gaudens in domum suam Luc. XIX	94 ^v
Lectura pulcra super <u>canonicam</u> (epistolam) <u>Johannis I^{am}</u>	98
[Lectura pulcra super canonicam] epis[tolam] II	143 ^v
[Lectura pulcra super canonicam] epis[tolam] III	146
Lectura in <u>epistolam Jude</u>	147 ^v

⁹⁶ W tym miejscu skreślono słowo Index zanim skreślono cały akapit.

⁹⁷ W rękopisie obok oznaczenia fol. 4 dopisek 85v, co jednak jest niezgodne z dalszym opisem zawartości kodeksu.

	[Lectura] super loca quedam <u>epistolarum Petri</u>	151 ^v
	[Lectura super] <u>epistolam Jacobi Apost[oli] canon[icam]</u>	158
	Tabula super lecturas predicatas sec[undum] ord[inem] alph[abeti]	174
	Sermo de <u>regno dei</u> , sc[ilicet] sacra <u>theologia</u>	176 ^v
Q.75	Liber de donis, qui dicitur <u>Rutenus</u> (descriptus a[nn]o 1451 et fin[itus] in die divis[ionis] apost[olorum])	1
	Historia vite et obitus <u>Trium Regum</u>	115
	Legenda de <u>assumpcione b[eatae] Virginis</u>	161
	<u>Passio Christi</u> et <u>opera Christi</u> post Lazari a mortuis resuscitacionem; et <u>collocuciones</u> que Dominus habuit cum matre sua ante passionem suam feria 2 ^a , 3 ^a , 4 ^a , 5 ^a secundum <u>Jacobum de Vitriaco</u> , doct[orem] in Theol[ogia], episc[opum] et Cardinalem, qui composuit ea propter devocionem audiencium	164
	De <u>armis Christi</u>	193
	Sermo bonus de <u>S[ancto] Spiritu</u>	195 ^v
	Historia <u>passionis Christi</u> , sermo in die Parasceve	199
	<u>Versus memoriales</u> , de X praceptis, VII peccatis mortal[ibus] et aliis rebus ecclesiasticis	217
	Tractatus de <u>inferno</u>	217 ^v
[s. 133]	Litere <u>fratris B.</u> , Prioris conventus ordinis predicatorum in N., quibus dominum <u>M. terre prussie</u> , ordinis S[anctae] Marie domus Teuton[icorum] etc. <u>participem facit omnium beneficiorum spiritualium</u> ordini suo collatorum	219 ^v
	<u>Lecciones Evangeliorum</u> , inde a dominica 1. in adventus usq[ue] ad dom[inicam]	24
	post Trinit[atis] etc.	222
	Tabula <u>inhibicionum Eukaristie</u>	274 ^v
	Sermo de <u>novo sacerdote</u>	275 ^v
	Introducciones <u>officiorum</u> per <u>quadagesimam</u>	279
	Sermo <u>de b[eata] Virgine</u> , secund[um] Luc. I. Exurgens Maria abiit in montana etc.	296
	Sermo de <u>dedicacione ecclesie</u>	299 ^v
	<u>Registrum</u> super librum, qui dicitur <u>Rutenus</u>	304
Q.77	Sermo in actu <u>promocionis academice</u> (Vorsetzblatt)	
	<u>Sermones de sanctis</u> , autore <u>S[ancto] Vincenc[i]o⁹⁸</u> Ord[inis] fratrum predicatorum provincie Aragonie, Conventus Valenci, Professore s[acrae] Theologie	pag.3
	(Scripsit fr[ater] <u>Martinus Falckenau</u> Ord[inis] predicatorum provincie Polonie, contrata Prussie, filius conventus Elbingensis, et perfecit Papie /-(25. Febr.)-/ A[nn]o 1456) (deest fol. primum)	

⁹⁸ Powyżej dopisane: (Ferrerio).

Magistri <u>Leonardi de Utino</u> , Doct[oris] s[acrae] Theol[ogiae], Ord[inis] predicatorum Sermones	
de IX <u>ordinibus angelorum</u>	240
in die <u>nativitat[is] Domini</u>	247
in festo <u>Pasche</u>	252
de <u>S[ancto] Spiritu</u>	258
in festo <u>S[ancti] Thome de Aquino</u>	281
in festo <u>annunciacionis dominice</u>	288
[in festo] <u>purificacionis Marie</u>	300
<u>S[ancti] Vincencii</u> sermo de <u>nativitat[e] Domini</u>	267
<u>Vita</u> ⁹⁹ <u>s[ancti] Vincencii confessoris</u> , ord[inis] fr[atrum] predicat[orum]	272
De <u>nominis ejusd[em]</u> interpretacione Cap[itulium] 1	450
Sermo de <u>resurreccionis Domini</u> necessitate etc.	305
[*] <u>Litere supplicatorie ad Rev[erendum] Dom[inum] et Doct[orem] N. pro quodam fratre ord[inis] (predicator[um]) ad aliquod studium extra provinciam promovendo</u> ¹⁰⁰	306
[*] <u>S[ancti] Vincencii sermones de tempore</u> inde a festo Pasche usq[ue] ad domin[icam] 25. post trinit[atis]	307
Sermones in <u>festis b[eatae] Virginis</u> , nuncupatim	
Visitacionis	535
Assumpcionis	539
Nativitatis	544
Sanctificacionis	549
Purificacionis	556
[s. 134]	
Q.76. Reliquie <u>tractatuli M[a]g[ist]ri Henrici de Oyta</u> , post jacturam dimidie partis tribus tantum foliis posterio<ri>bus contente, ubi agitur de <u>revelacionibus</u> , <u>visionibus</u> etc., de <u>zelo dei</u> ac de <u>virtute discrecionis</u>	fol.4
Dicta quedam de <u>tribulacione</u>	7
<u>Hugonis de S[ancto] Victore</u> tractatus qui intitatur “ <u>Profectus noviciorum</u> ”	8
<u>S[ancti] Bernhardi</u> formula <u>honeste vite</u>	91 ^v
Dictum quoddam <u>S[ancti] Bernhardi</u> , <u>Instruccio Domini nostri</u> cuidam sponse Dei data etc.	94
Liber qui dicitur “ <u>Stimulus amoris</u> in dulcissimum et pium Dominum Jesum salvatorem nostrum”	
Pars I	95
[Pars] II	129
[Pars] III	151 ^v

⁹⁹ Powyżej dopisane: miracula etc.

¹⁰⁰ W rękopisie tekst ten znajdował się na końcu opisu woluminu ze znakiem wstawienia. W edycji oddano ten znak symbolem *.

Q.78	Tractatus b[eati] <u>Thomae de Aquino</u> de corpore Domini nostri J[esu] C[hristi] distinct. per X. predicamenta Aristotelis (deest. fol. 1)	2
	Quedam de Sacramento Eukaristie excerpta ex <u>Alberto</u> in libro de officio misse, Papie 1456	6
	<u>Exposicio misse</u> ac ceremoniarum eius secundum <u>Thomam</u>	9 ^v
	Sermo in dominica <u>Sexagesime</u>	11 ^v
	<u>Quadragesimale S[ancti] Vincencii</u> Doct[oris] et Confessoris, Ord[inis] fr[atrum] Predicatorum (deest fol. 15)	13
	<u>Quadragesimale</u> ¹⁰¹ rev[erendi] Mag[ist]ri <u>Leonardi Stacii</u> , ord[inis] predicator[um] (desunt fol. 135-146)	109
	(Scripsit fr[ater] <u>Martinus Alamanus de Prussia</u> in conventu <u>Papiensi</u> A[nn]o dom[ini] 1455, et finivit in Vigilia XI mill[ium] Virg[inum] hora quasi XXIII)	
	Predicacio de <u>Ave Maria</u> , in die Annunciacionis	166 ^v
	<u>Leonardi Justiniani Veneti</u> oracio habita in <u>funere dom[ini] Karoli Zeni</u> („Explicit – sermo – per me de <u>Pergamo Paulum Verceligenam</u> die XIII Aug. 1448”)	168 ^v
	<u>Lucii Ann[aei] Seneca</u> opusculum contra omnes <u>impetus et machinamenta fortune</u> , ad <u>Galionem</u> amicum directum	170 ^v
	Dictum S[ancti] <u>Augustini</u> de <u>insecuritate penitendi</u> in articulo <u>mortis</u>	171 ^v
	Sermo brevis de <u>peccato sodomitico</u> et eius gravitate	172
	Sermo <u>de hominis fragilitate</u>	172 ^v
*	(In charta membranacea post fol. 172 inserta, aliquot <u>abbreviature</u> in Mss. [=manuscriptis] iudicis usitate explanantur)	
[s. 135]		
	Sermo in <u>die Iovis sancte</u>	173
	Sermo in <u>Sabbato sancto</u>	174
	Sermo in <u>die Sancto Pasche</u>	176
	Sermo de <u>correccione juvenum</u>	178
	Sermo de <u>avaricia</u>	179 ^v
	Sermo de <u>circumcisione Domini</u>	182
	Historia <u>quomodo festum Visitacionis beatiss[imae] Virg[inis] Marie est institutum</u> , secund[um] Mag[ist]r[um] <u>Nicol[aum] Rakouitz</u> de Praga	188
	Sermo <u>de chorea</u> satis bonus	193
	Sermo in <u>die Visitacionis</u> beate Virginis	195
	Quedam <u>miracula b[eatae] Virginis</u> in festo Presentacionis legenda	196 ^v
	Lecciones in <u>die Divisionis Apostolorum</u>	198
	<u>Benedicti XI</u> Pape <u>Statuta</u> ex causa conflictus inter <u>sacerdotes ecclesiarum parochialium</u> ac <u>fratres Ord[inis] Predicatorum</u> et <u>Minorum</u> , dat[um]	

¹⁰¹ Powyżej dopisane: s[ive] “Flagella”.

Laterani XIII. Kal[endas] Marcii 1303, una cum <u>glossa revocatoria Johannis Monachi</u> Cardinalis /-d. d. Colonie, XVI Maj 1461-/ (Script[um] Colonie 16 Mai 1461)	201
<u>De passione Domini</u> nostri J[esu] Chr[isti] tractatus	213
Q.79 <u>Sermonum se tempore</u> super Evangelia, incerti auctoris, fragmentum, a Dominica infra Octavam Nativitatis Dom[ini] usque ad Dominicam III post Trinitat[is] se extendens.	
(Direpta sunt fol. XIX priora, quae a festo Adventus Dom[ini] initium sumsisse liguet.)	
<u>Series sermonum:</u>	
In dominica infra octav[am] Nativ[itatis] Dom[ini]	fol. 21
[In] Circumcisione (deest fol. 25.)	23
De Epiphania Dom[ini]	26
Dominica infra Octav[am] Epiph[aniae]	28 ^v
Dominica I post Octav[am] Epiph[aniae]	31
[Dominica] II [post Octavam Epiphaniae]	33
[Dominica] III [post Octavam Epiphaniae]	35 ^v
[Dominica] IV [post Octavam Epiphaniae]	37 ^v
[Dominica] in Septuagesima [post Octavam Epiphaniae]	40
[Dominica] in Sexagesima [post Octavam Epiphaniae]	41 ^v
[Dominica] in Quinquagesima [post Octavam Epiphaniae]	43 ^v
[s. 136]	
Dominica in Quadragesima (fer[ia] III?) (deest fol. 48)	46
De eodem (?)	50
[De] eodem (deest fol. 55)	52 ^v
Dominica I (in ieiun[ia])	58
Feria VI	59 ^v
Sabbato post praeostensionem Dom[ini]	61 ^v
Feria VI ante Oculi	63 ^v
Dominica III	65
Feria VI	66 ^v
Dominica IV	68
Feria VI	69 ^v
Dominica V	72 ^v
Feria VI	74
Dominica in ramis palmar[um]	76
In cena Dom[ini]	77 ^v

De eodem	79
De passione Dom[ini]	80 ^v
De eodem	84
De passione beate Virg[inis]	86
Item de passione Dom[ini]	87 ^v
De eodem	90
De communione	92
De eodem	93
De resurreccione Dom[ini] (in die pasche)	94 ^v
De eodem	96
Feria II	97
[Feria] III	98 ^v
[Feria] IV	100 ^v
Dominica I (post pasc[ham])	102
Dominica II (post pasc[ham])	103 ^v
Dominica III (post pasc[ham])	105 ^v
Dominica IV (post pasc[ham])	107 ^v
De eodem	109
In rogacionibus	110 ^v
De ascensione	112
De eodem	114
De sancto Spiritu (d[ies] pentacost[es])	116 ^v .
De eodem	118, 120, 121 ^v , 123 ^v
De eodem, feria VII	125
De eodem	126 ^v , 128
[s. 147 i 138 niezapisane]	
[s. 139]	
Dominica I post Trinitat[is]	129 ^v
Dominica II post Trinitat[is]	130
Dominica III post Trinitat[is]	131 ^v

(Folium IX. subsequentium nonnisi laciniae [sic! recte: lacunae] quaedam supersunt; quae veterius ad complendum opus desiderantur iam ante compacturam libri defuisse videntur)

- Q.81 Tractatus¹⁰² de penitencia eiusque III partibus sc[ilicet] contricione, confessione et satisfaccione, ope ieiunii et elemosine fol.2
(Periit fol. iniziale – In fronte tabule capitulorum, primam libri paginam occupantis, legitur: “Liber fr[at]ris Martini Falkenaw, lectoris conventus Elbyngensis forma ... [sic!] aliquando pro omni peccato”) Tractatus fratris Augustini de Anconia sacre pagine professoris, ordinis fratrum

¹⁰² Powyżej *dopisane*: incerti autoris.

- hermitarum s[an]cti Augustini, in canticum “Magnificat” et X cordas¹⁰³ in eo tactas 56
 Raciones, ex quibus Deus permittit hominem peccare 90
 Epistola beati Bernhardi de Clara valle ad Dom[inum] Johannem castr
Ambrosii, de modo regendi domum et familiam 90^v
 Liber beati Augustini de dulci ammonicione 92
 Diccio S[ancti] Thome, reuelacio cuidam deuote virgini facta et al. 94^v
 M[a]g[ist]ri Hugonis de S[ancto] Victore Claustrum, siue paradysus anime 96
 Tractatus (Hugonis?) de VII donis Sancti Spir[it]us, (que sunt: timor Dei,
 pietas, sciencia, fortitudo, consilium, intellectus, sapiencia) 147
 (In fine tabule materiarum alphabetice, obiter signate: “Registrum Hugonis”
 (fol. /-180-/ 179), ex prototypo transscripta leguntur verba: “deo gracias
a[nn]o 1331”)
- [s. 140]
 Tractatus Anonymi de scala celesti eiusque IV gradibus (sunt: leccio, meditacio,
 oracio, contemplacio) quorum ascensione homo interior ad beatitudinem
celestem perfruendam peruenit fol. 182
 (deest fol.245)
 Excerpta ex Hugonis de S[ancto] Vict[ore] tractatu de Archa Noe 277
- Q.82 Codex membranac[eus] aff[ixo] tit[ulo]: “Tractatus de XII articulis fidei. Item Ser-
 mones mixti de tempore et de sanctis. Liber fratris Pauli Wyttenborgk”
 Tractatus incerti autoris de XII articulis fidei (dessunt fol. 6 priora) p.13-86¹⁰⁴
 Art. 5. Descendit ad inferos (fragm[entum]) p. 13 – De resurrectione p. 25 –
 Art. 6. Ascendit ad celos p. 28, 37 – Sedet ad dextram dei p. 40 – Art. 7. Inde
 venturus est iudicare etc. p. 48 – Art.8. Credo in spir[itum] sanct[um] p. 64.
 – Art. 9. Sanctam eccles[iam] cathol[icam]. p. 72. – Art. 10. Sanctorum com-
 munionem p. 75 – Art. 11. Peccatorum remissionem p. 78. – Art. 12. Carnis
 resurrectionem et vitam eternam p. 82
- Questiones varie 86-100
De inferno; utrum sit, ubi sit, que pene ibi sint p. 86 – De paradiso p. 93 –
De fato: utrum imponat necessitatem hominibus operandi p. 95 – De princi-
 pio, unde oriantur peccata p. 96 – De numero peccatorum capitalium p. 98.
- Predicaciones de penitencie necessitate, tempore, loco, modo et fructu 101
 Tractatuli, sermones, note etc. varii argumenti
 Tractat[us] de ressurrectione generali p. 173. – Pred[icatio] de terre motu
 p. 202, 203. – Serm[o] de mortuis p. 290, 325, 327. – De angelis p. 309,
 351. – Not[a] de penis damnatorum p. 319, 320. – Sermo ad crucem pre-
dicandam p. 319, 320. – De communi apostolorum p. 322, 333. – De apo-
stolis p. 323. – Pred[icatio] de pace (d[ominica] 16 post trin[itatis]) p. 328,

¹⁰³ Powyżej dopisane: psalterii.

¹⁰⁴ Obok skreślona liczba (nieczytelna).

329. – Tractat[us] de consecratione ecclesie, s[ermo] de edificacione domus spiritualis p. 339, 366. – Sem[o] de usuris (d[ominica] 1 p[ost] trin[itatis]) p. 361. – Serm[o] de invidia (d[ominica] 23. p[ost] trin[itatis]) p. 363. – De prescencia dei p. 365 –

[s. 141]

Serm[o] ad commendacionem reliquiarum sanctorum p. 376
in fine legitur: “Iste liber est fratris Jacobi de lameriis veronensis, ord[inis] fr[atrum] pred[icatorum]”

Tract[atus] de racione corporis p. 377. – Not[a] de sortilegiis mulierum p. 482. – Not[a]: Honorandi sunt homines et qualiter. ibid. – Not[a] de mendacio (do[minica] 4. advent[us]) p. 490.

Sermones de tempore

Do[minica] I. Adventus domini p. 121, 123, 126, 236, 239, 354, 358, 360.
– Do[minica] 2. Adv[entus] p. 127, 128, 130. – (Desunt fol.3, p. 133-138) –
Do[minica] 4. Advent[us] p. 344, it. Do[minica] 4. Adv[entus] (nota de mendacio) p. 490.

In Nativitate dom[ini] p. 226, 423, 459, 473. – Do[minica] 1. Octav[am] Nativ[itatis] dom[ini] p. 140, 141. – (Desunt fol. 2, p. 143-146)

In Circumcisione p. 232, 343, 446

In Epiphania dom[ini] p. 148, 228, 451. – Do[minica] infr[a] Oct[avam] Epiph[aniae]. p. 215, 447. – Do[minica] 1. post Oct[avam] Epiph[aniae] p. 150, 151, 426, 443, /-447-/. – Do[minica] 2. p[ost] Oct[avam] Epiph[aniae] p. 152, 403, 440., Do[minica] 3. post Oct[avam] Epiph[aniae] p.155, 429, 433. – Do[minica] 4. [post Octavam Epiphaniae] p. 156 (Desunt fol. 8, p. 157-172) – It. Do[minica] 4. [post Octavam Epiphaniae] p. 374, 437.

Do[minica] in LXX^{ma} p. 219¹⁰⁵. – Do[minica] in LX^{mo}, /-p. 392-/ p. 317, 392, 374. – do[minica] in L^{ma}, p. 397, 400. – Fer[ia] 4, in capite ieiunii p. 384. – Fer[ia] 5. ante XL^{am} p. 403. – Fer[ia] 6. ante I. do[minicam] XLme – p. 406. – Sabbato ante I. do[minicam] XLme p. 408. – Do[minica] 1. XLme p. 411, 413. – Fer[ia] 2. post do[minicam] 1. XLme p. 416. – Do[minica] 3. in XL^{ma} p. 242, 261, 30, 33. – Do[minica] 4. in XL^{ma} p. 200, 311. – Do[minica] de passione p. 212, 215. – In cena domini p. 255. – In parasceue p. 252. – Fer[ia] 3. post Pasc[ham] p. 344. – Do[minica] 1. post Oct[avam] pasce p.175. – Do[minica] 4. post Oct[avam] pasce. p. 120 – Fer[ia] 2. in Rogacionibus p. 491. – In Ascensione dom[ini] p. 178, 179. – Do[minica] 1. Oct[avae] ascen[sionis] p. 345. – In Pentecoste p. 182, 184.

Do[minica] de Trinitate p. 185, 348, 351. – Do[minica]1. post trinitat[is] p. 186. (Desunt fol. 2, p. 189 – 192) It. Do[minica]1. p. 315, 361 (de usuris), 483, 485. – Do[minica] 5. p[ost] tr[initatis] p. 310. – Do[minica] 7. p. 486. –

¹⁰⁵ Powyżej dodane: 386.

[s. 142]

Do[minica]11 post Trin[itatis] p. 247. – Do[minica] 12. p. 117, 313, 317, 487.
 – Do[minica] 13. p. 218, 221. – Do[minica] 14. p. 119, 331. – Do[minica] 15.
 p. 249. – Do[minica] 16. p. 208, 328, 329 (de pace). – Do[minica] 17. p. 210.
 – Do[minica] 18. p. 205, 206, 208. – Do[minica] 19. p. 193. – Do[minica] 20
 p. 195. – Do[minica] 22. p. 198, 489. – /-Do. 20. p. 195-/ – Do[minica] 23. p.
 342, 363 (de invidia). – Do[minica] 24. p. 264

Sermones de Sanctis

In festo S[ancti] Sebastiani mart(yris) p. 306. – S[anctae] Agathe p. 461. –
 S[ancti] Gregorii vel S[ancti] Silvestri pap. p. 419. – S[anctae] Marie Magd[ale-
 nae] p. 298, 300. – S[ancti] Dominici conf[essoris] p. 291. – S[anctae] XI mille
 Virg[inis] p. 336. – S[anctorum] Simon[is] et Jud[e], vel de apostolis in comu-
 ni p. 333 – Omnium Sanctor[um] p. 481. – S[anctae] Katerine virg[inis] p. 291.
 – S[ancti] Andree apost[oli] p. 273, 275. – S[ancti] Nicolai conf[essoris] p. 265,
 267, 278. – S[ancti] Lucie virg[inis] p. 279, 281. – S[ancti] Thome ap[ostoli]
 p. 283. – S[ancti] Stephani protomart[yr]is p. 284, 449. – S[ancti] Iohann[is]
 Evang[elistae] p. 302, 303.

Sermo de beata virg[ine] Maria p. 294. – In festo Nativitatis p. 476. – Annun-
 ciationis p. 478. – Purificationis p. 352, 464, 468. (Deest fol. p. 471, 472.) –
Assumpcionis p. 296.

Scriptura in prima parte libri (p. 13-289) obveniens seriora tempora
 sec[ulo] XIII. indicat; quae sequuntur, potius ad initium Sec[uli] XIV
 videntur transferenda.

Q. 83. Contractus sermonum de tempore, s[ive] Expositiones Epistolarum, Evangeliorum
 etc. dominicalium.

“Finitus et completus fer[ia] 4 ante festum S[ancti] Johannis Baptiste,
 Anno 1327” (fol. 136)
 (Desunt fol. 1-9, 14, 16, 26-31, 42-47, 49, 51)

[s. 143]

Q.84. Lübeckisches Recht, auf der Grundlage des Elbinger Codex mit der Jahrzahl
 1240 und der Bardewikschsen Recension von 1295 pag.1
 Das Recht der Stamppreussen (Jura Prutenorum) unter der Ordens herrschaft p. 100
 Altpolnisches Recht, aus dem 13. Jahr[undert] p.120
 Kurzgefasstes Deutsch-Preussisches Vokabular p. 169-185
 Der Stadtbibl[iothek] übereignet
 Elb[ing], 28. Apr[ilis] 1868
 Ferd[inand] Neumann

[s. 144–148 niezapisane]

[s. 149]

- F.44. Succi Sermones de tempore per anni circulum, quorum
Pars I hiemalis	fol.2
Pars II aestivalis	219
Index materiaram (cum textu tamen parum congruens)	195
- Conscriptus codex manu Jacobi Kozel al[ias] Bock, predicatoris Polonorum in antiquo Elbingo, Cracoviensis diocesis de civitate Robczycze, et finita pars I in vigilia Epiphanie Dom[ini] A[nn]o 1436 (fol. 186), pars II. feria V sub octava pasce, hora vesperorum a sexta A[nn]o 1438 (fol. 423 ult[ima] v) (deper[itum] fol. 54). De autore forsitan Conrado quodam monacho Ord[inis] Cisteriens[is] c[um] ann[o] 1390 florente, cfr. Freitag, *Analecta litteraria*¹⁰⁶ p. 873, it. Braun, *Notitia histor[ico]-litteraria*¹⁰⁷ etc. p. 79.
- F.46 Tractatus incerti auctoris de penitencia et de III. dietis eiusd[em] sc[ilicet] de contricione, confessione et satisfaccione ope oracionis, ieiunii et elmosine fol. 2-57
(desunt folia 1 et 12.)
- Libellus b[eati] Augustini de conflictu virtutum et viciorum 57^v-61
- Reliquie vocabularii latino-germanici, post nefariam excisionem prope totius operis unico folio iniciali contente (abbreviare – argumentare) 61
(Desunt folia 47, 62-108)
- Tractatus de X preceptis domini 109-144
(Desunt folia 117, 119, 120)
- Nota de mendacio, it. de paupertate 145-148
- Tractatus de X graciis, viatori, in supernum Jerusalem redeunti, necessariis 145^v-147
- Note de invocacione dei, it. de tribulacione, de usura, de medico 147-148

[s. 150]

- Tractatus de VII sigillis in Apocalypsi enunciatatis, s[ermo] de septemplici statu ecclesie. (Lacius – inibi agitur de Antichristo fol. 149^v) fol. 148^v-151^v
- Nota de consecracione sacramenti altaris 151^v-152
- Tractat[us] de officio sacerdotali 152^v-155
- De flore eiusque quintuplici natura, fragmentum 155. 156
- De V profectibus ex habitatione dei in anima nostra profluentibus 156. 157
- II formule absolucionis ab omnibus peccatis 158^v

¹⁰⁶ Friedrich Gotthilf Freitag, *Analecta litteraria de libris rarioribus*.¹⁰⁷ Placidus Braun, *Notitia Historico-Litteraria De Codicibus Manuscriptis In Bibliotheca Liberi Ac Imperialis Monasterii Ordinis S. Benedicti Ad SS. Vdalricum Et Afram Avgvstae Extantibus*.

ANEKS IV

Wykaz książek poddominikańskich wskazanych w uzupełnieniu do katalogu Biblioteki Gimnazjalnej w Elblągu z roku 1839/1840

Źródło: Wykaz sporządzono na podstawie *Nachträge zu dem Bibliotheks-Kataloge des Gymnasiums zu Elbing für das Jahr 1839/40*

Uwaga: W edycji poszczególnym pozycjom przyporządkowano numery. Kolejne pozycje bibliograficzne w klockach introigatorskich wyróżniono od nowego wiersza.

1. Testamentum V[etus] et N[ovum] lat[ine] c[um] Canonib[us].
evangelissarumque concordantiis. Nurnb[erg].
1480. Fol. R.3
2. Thom[as] de Aquin[o] sup[er] I. libr[um] sententiarum. Venet[iis]. 1486. PP.1
3. De tertia p[ars] Summae S. Thomae de Aq[ui]no]. Fol. LXXXX
b. Addition[e] tert[ia] Summae S. Thom[ae]. Colon[iae]. 1478. Fol. UU.3
4. Summa Thom[ae] Aquin[atis] contra gentiles. Agrippin[ae]. 1509.
b. Summa de veritate Thom[ae] Aquin[atis]. Argentin[ae]. 1508. UU.3
5. Albertus M[agnus] super miss[us] est-ostendens Virg[inis]
[b.] – Mariae laudes et corona Mariae V[irginis]. s[in]e a[nno] & l[oco].
c. Concordantiae Biblic.[=Bibliae] et canon[um] cum Tit[ulis] decretal[ium]
totiusq[ue] juris civ[il]is. Bas[ileae]. 1487. Fol. UU.3
6. Materia aurea enucleata ex originalibus virtutum et vitiorum. s[in]e l[oco]
et a[nno] (def[ect]) SS.2
7. Materia aurea enucl[eata] ex originalib[us] virtutum et vitiorum, flos theol[ogiae]
nuncup[ata] S[e]quens questiones evangelior[um] tam de temp[ore] quam de
sanctis coll[ecta] p[er] Joh[annem] de Turrecremata s[in]e l[oco] et a[nno].
2 Exempl[äre]. SS.2
8. Rosella casuum. Impr[essum] Argentin[ae]. 1516. (s[in]e tit[ulo]) SS.2
9. Lib[er] de laudib[us] b[eatae] Mariae Virgin[is]. Argentin[ae]. 1493. Fol.
b. Corona b[eatae] Mar[iae] ib[idem]. 1493. Fol. UU.3
10. de Bustis Bernard. sec[un]d[a] p[ars] Rosarii. Hagen[au]. 1503. Fol. UU.3
11. Bustis de Bernard. Mariale. Hagen[au]. 1506. Fol. (def[ect]) UU.3
12. Stellarium coronae Virg[inis] Mariae. Hagen[au]. 1498. Fol. UU.3
13. Bernardini Senens. Sermones de evangelio eterno s[in]e l[oco] et a[nno]. (def[ect]) SS.2
14. Sermones pomoer[ii] de temp[ore] comportati [sic! recte: comparati] p[er]
Fr[atrem] Pelbartum de Themesvar. Hagen[au]. 1498.
4° 2 Exempl[äre] SS.4
15. Jac[obus] de Voragine lib[er] sermonum s[in]e tit[ulo] l[oco] & a[nno]. SS.2
16. Thesaurus novus, op[us] sermon[um] dominical[ium] tot[ius] anni.
Impr[essum] Argentin[ae]. 1481. Fol. SS.2

17. Joh[annes] Herolt. (Discipuli) Sermones de temp[ore] et de sanctis. Nurnb[erg]. 1481. Fol. SS.2
18. Petri Blesensis, dict[um] de Alemania sermones de sanctis. s[in]e l[oco] et a[n]no. Fol. SS.2
19. Rob[ertus] Holkot super sapient[iam] Salomon[is] postilla. s[in]e a[n]no et l[oco]. Fol. SS.2
20. Lavacrum conscientiae omn[ium] sacerdotum. Lyptzigk 1497. 4to
 b. Canon sacratiss[imae] missae exposit[us] p[er] Balthas[arem] Frc. [recte: Franz]. Lyptz[k]. 1497.
 c. Resolutor[ium] dubior[um] misse Joh[annem] de Lapide. Argentin[ae]. 1515. 4. SS.3
21. Casus longi sup[er] VI^{tu}m Decretall[ium] a Heyla Ragnier coll[ecti] a[n]no 1488. Impr[essum] Argentin[ae]. a 1496. Fol. GG.1
22. Sexti libri Decretalium in conc[ilio] Lugdun[ensi] p[er] Bonifac[ium] VIII. ed[iti] compilatio summar[iis], divisor[ibus], casib[us] longis: ac quibusd[am] all[iis] additionib[us] illustr[ata] (def[ect] fol. 4-16)
 b. Clementis Pap[ae] Vti constitutiones: Bas[ileae]. 1511. Fol.
 c. Constitutiones Joh[annis] Pap[ae] XXII. Bas[ileae] 1511. Fol., Extravagante [sic!] decretal[ibus] lib[ri] 1-5. Bas[ileae]. 1511. Fol. GG.1
23. Thom[ae] Aquin[atis] Sup[er] 3tio lib[ro] sententiar[um] Mag[istri] Petri Lombard[i]. Venet[iis]. 1840 [recte: 1480] Fol. PP.1
24. Petri Hisp[ani] copulata omn[ium] tractatum etiam sine sincathegreum & parvor[um]. logical[ium] c[um] textu sec[undum] doctrin[am] Thom[ae] Aq[ui]natis. Colon[iae]. 1489. Pol [recte: Fol] PP.1
25. Lib[er] secund[us] p[ar]s secund[a] Thom[ae] de Aquin[o]. Venet[iis]. 1493. Fol. PP.1
26. Bonaventurae Sententiarum p[ar]s III^{ta}. Vita. Nurnberg, 1500. Fol. PP.1
27. De veritate questiones S. Aquin[atis] Thomae. Rom[ae]. 1476. Fol. (def[ect]) PP.1
28. Liber sententiarum Thomae de Argentina Im. IId. (def[ect]) s[in]e l[oco] et a[n]no. (Argentin[ae] 1490) Fol. 2 Exempl[are]. III^{ta}. IV^{ta}. lib. 1490. PP.1
29. Quodlibeta 1-12 s[in]e tit[ulo]. Venet[iis]. 1498.
 b. Thom[ae] de Aquino sup[er] 4to libr[o] Mag[istri] sententiar[um]. Venet[iis]. 1497. Fol. PP.1
30. Copulata in libros tot[ius] nov[ae] logice Aristotelis diligenter visa – sec[undum] processum & frequens exercitum Magistror[um] Univers[itatis] Colon[ie] regentt. [=regentium] in bursa Lamb[erti] de Monte. 1493 (def[ect]) PP.1
31. Nigri P[etri] Clyp[eus] Thomistar[ium]. Venet[iis]. 1481. Fol. PP.1

ANEKS V

Wykaz książek poddominikańskich wskazanych w uzupełnieniu do katalogu Biblioteki Gimnazjalnej w Elblągu z roku 1840/1841

Źródło: Wykaz sporządzono na podstawie *Nachträge zu dem Bibliotheks-Kataloge des Gymnasiums zu Elbing für das Jahr 1840/41*

Uwaga: W edycji poszczególnym pozycjom przyporządkowano numery.

1. Thomae Aquin[atis]. Quaestiones de potentia Dei, de malo, de spiritualibus creatoris, de anima. Fol. o[hne] O[rt] und J[ahreszahl] PP.1
2. Quadagesimale Venerabilis Doctor[is] J[ohannis] Gritsch de ord[ine] Minor[i] impr[essum] Anth[on] Koburger. Nurenb[erg]. A[nno] Sal[utis] 1483 non[as] Marc[ias] Fol. SS. 2
3. Sermones de Sanctis CXXI, s[ine] a[nno] & l[oco]. Fol. SS.2
4. Hieronymi S. Vitae patrum a quamplurimis excerptum codicib[us] op[us] per sacrar[um] Spiriturar[um] viros admondum peritissimos ornat[um]. An[no]. 1485. Fol. def[ect] Fol. CX-CXXXVII. R.3

ANEKS VI

List Rodericha Nesselmana do dyrektora Biblioteki Miejskiej w Elblągu z 6 listopada 1863 roku

Źródło: Biblioteka Elbląska, Akta spraw załatwianych przez prof. Gimnazjum Elbląskiego i bibliotekarzy dra Merza i dra Reuscha [1860–1882], sygn. RS 145.

1863 6/11

Der Elbinger Stadtbibliothek überweise ich hiemit:

- 1) eine von mir so eben herausgegebene Schrift:
“Kurzer Unterricht im Predigen” Elbing 1863
- 2) Sedulii carmen paschale, das die Bibliothek meines Wissens nicht besitzt, und das ich noch in einer anderen Ausgabe habe
- 3) Eine Reihe alter Bücher – falls mein Recht dieselben zu verschenken nicht etwas angefochten wird, was ich nicht glaube. Es hat damit nämlich folgende Bewandnis: sie haben sich in einem Schrank der Marienkirche gefunden. Sind aber nicht Eigenthum der Kirche, sondern nach der Aussage des Oberglöckner Küster durch den verstorbenen Superintendenten Eggert¹⁰⁸ dorthin gegeben worden mit dem Bemerkten, dass sie aus der Bibliothek des verstorbenen Dr. Weber¹⁰⁹ herkommen und ihm in seinem Hause lästig seien. Ich habe dazu Erbe des D. Weber, dem gegenwärtigen Pfarrer Weber in Doberan¹¹⁰ einem Verwandten von mir, davon Anzeige gemacht. Derselbe soll hat die Bücher mir geschenkt, und nachdem ich sie zur genüge benutzt habe, glaube ich dass sie am besten verwerthet worden, wenn die Stadtbibliothek sie erhält. Die Titel dieser Bücher lauten:
 1. Johannes de Bromyard: Summa praedicantium (alfabetisch zu ordnet) Nürnberg 1485 in fol.
 2. a. Augustinus de civitate Dei, Mainz (14)73
b. Thomas Valois in August[ini] de civitate – fol.
c. Augustini de trinitate – fol.
 3. Ludolph (Karthäuser zu Marienburg bei Strasburg) Vita Jesu Christi (14)69 – fol.
 4. a. Joh[annes] Pfeffer von Wittenberg: Directorium sacerdotale (de ecclesiasticarum personarum statu) 1482
b. Joh[annes] Pfeffer, Tractatus de materiis diversis indulgentiarum
c. Sermones (Manuscript) – in 4.
 5. Alberti Magni reperationes (epitome totius philosophiae naturalis) per Gerhard von Herdewig, Köln 1496 – In 8.

¹⁰⁸ Fredrich Wilhelm Eggert (1793–1861) – licencjat teologii, suprintendent w latach 1850–1861. Zob. C.E. Rhode, *Presbyterologia Elbingensis*, s. 194–195.

¹⁰⁹ Daniel Ludwig Weber (1737–1821) – doktor teologii, ewangelicki pastor kościoła NMP w Elblągu, superintendent w latach (1784–1804). Zob. *ibidem*, s. 150–155.

¹¹⁰ Daniel Friedrich Weber (1787–1866) – od 1812 roku kaznodzieja w Doberanie. Zob. *ibidem*, s. 153.

6. Bernhardi de Busti (Franziskaner zu Maglans) Rosarium sermonum, Hagenau 1503 in 4.
 7. Caesarius de Heisterbach XII distinctiones, dialogi miraculorum s[ine] l[oco] et a[nno] in 4.
 8. Johann Nider v[on] Nürnberg: aurei sermones totius anni s[ine] l[oco] e[t] a[nno]. in 4
 9. Hugo de Prato Florido (Blumenwiese¹¹¹): Sermones de sanctis, Heidelberg 1485 in 4.
 10. Guilhelmi Minatensis ecclesiae episcopi (von San Miniato) rationale divinatorum officiorum s[ine] l[oco] e[t] a[nno] in 4.
- 11, 12, 13 Manuscripte ohne Titel

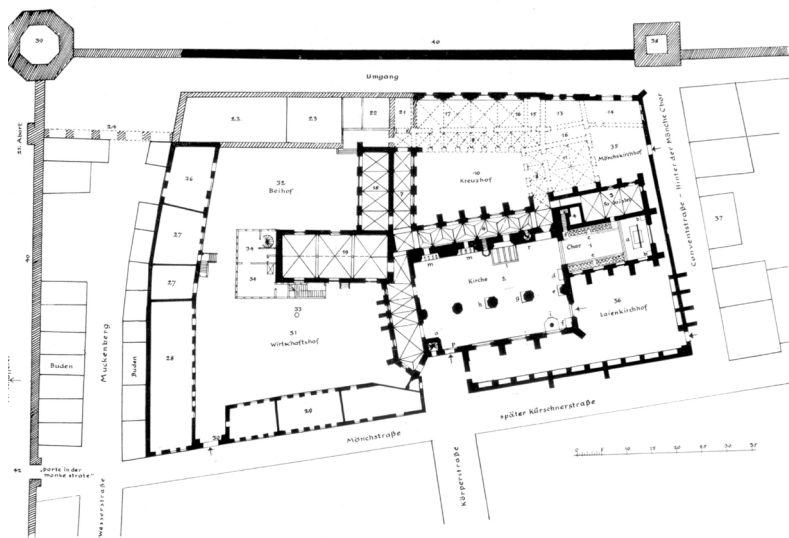
Elbing d[er] 6. Nov[em]b[er] 1863

Lic. Nessemann
Prediger zu St. Marien

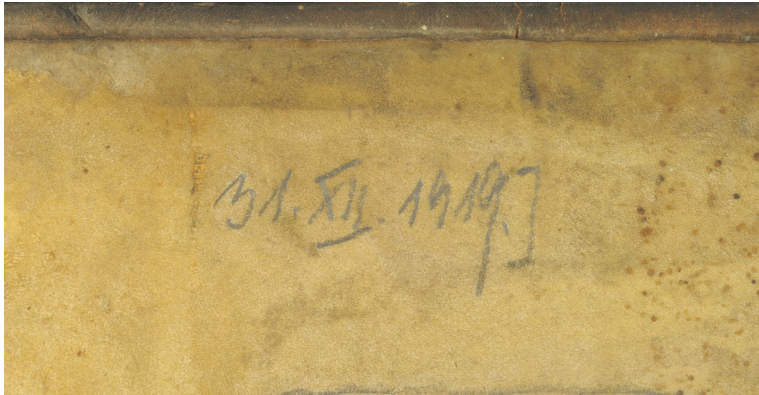
¹¹¹ Odczyt niepewny.

Il. 1. Jeden z woluminów z biblioteki elbląskich dominikanów z zachowanym łańcuchem oraz pergaminową nalepką z tytułem. Biblioteka Elbląska, sygn. Inc.47 (dawna: Inc.III.16)

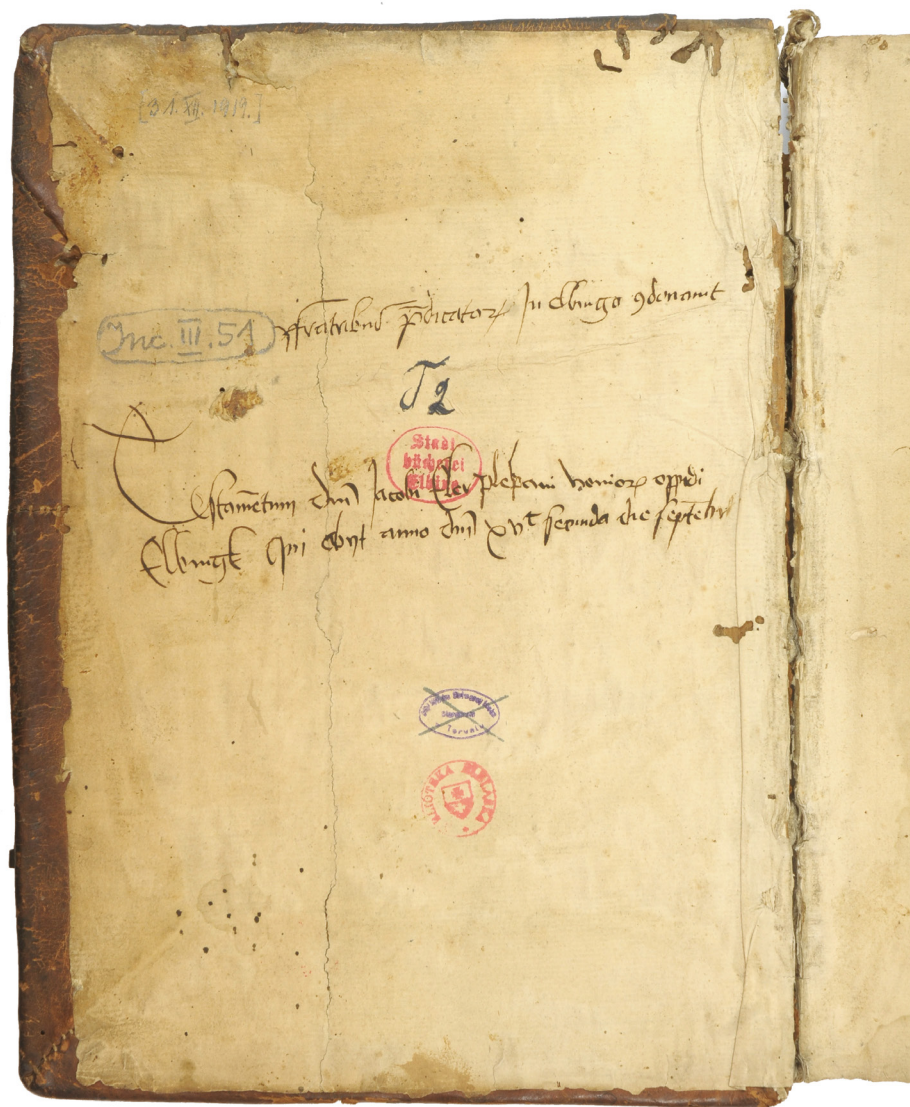
Il. 2. Plan klasztoru dominikanów. Za: K. Hauke, H. Stobbe, *Die Baugeschichte und die Baudenkmäler der Stadt Elbing*, Stuttgart 1964

Il. 3. Data akcesji na woluminie poddominikańskim, który trafił do biblioteki z kolekcji J.J. Coventa. Biblioteka Elbląska, sygn. Inc.39-40 (dawna: Inc.III.8-9)

Il. 4. Czerwona pieczęć biblioteczna „Stadtbücherei Elbing” oraz sygnatura biblioteczna na wyklejce jednego z woluminów poddominikańskich. Biblioteka Elbląska, sygn. Inc.39-40 (dawna: Inc.III.8-9)

Il. 5. Wyklejka jednego z woluminów poddominikańskich z wpisem proweniencyjnym oraz pieczęcią „Stadtbücherei Elbing”. Biblioteka Elbląska, sygn. Inc.65 (dawna: Inc.III.51)

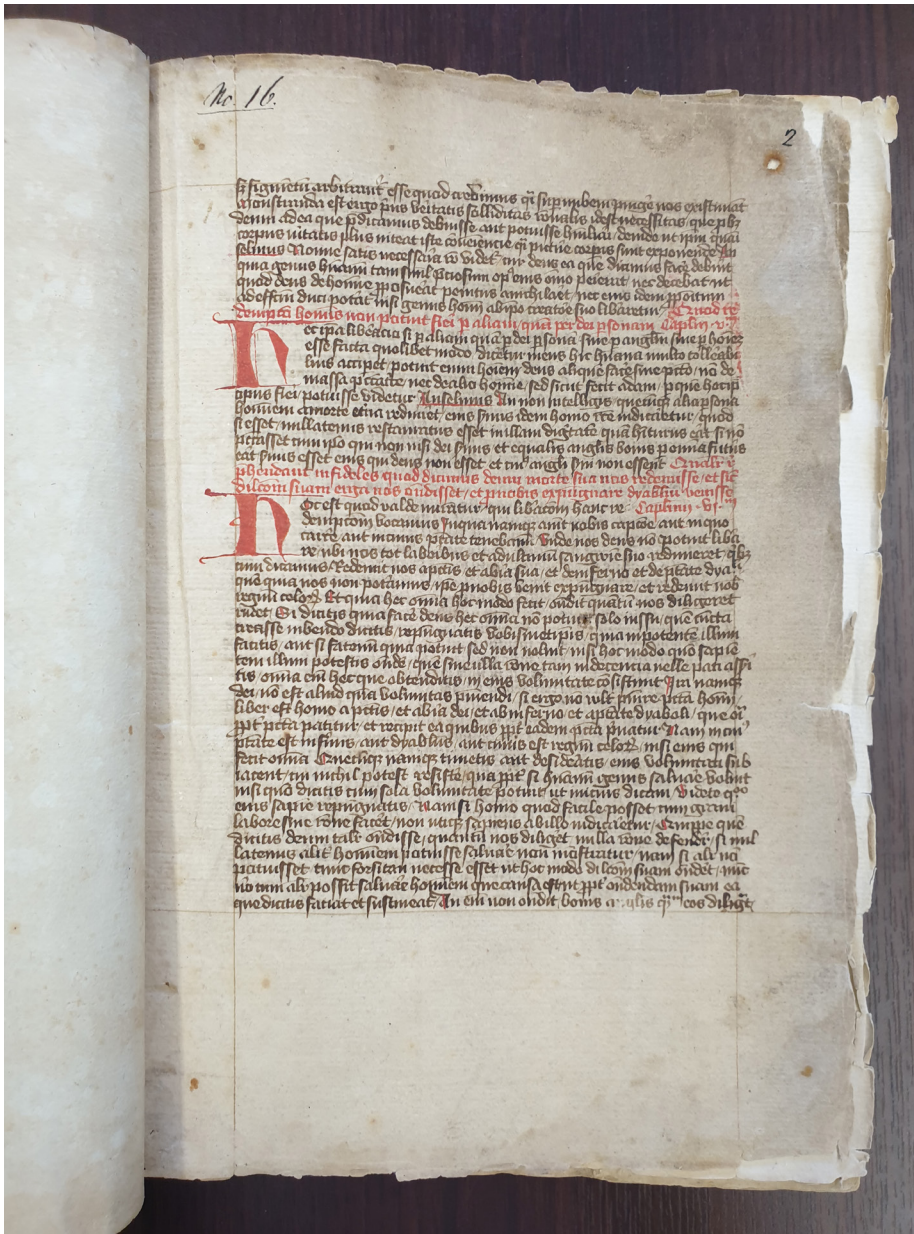
Il. 6. Nalepka na grzbiecie z numerem porządkowym odpowiadającym pozycji na liście książek ze zbioru Conventa. Biblioteka Elbląska, sygn. Inc.39-40 (dawna: Inc.III.8-9)

nr inw. ME/14/HS

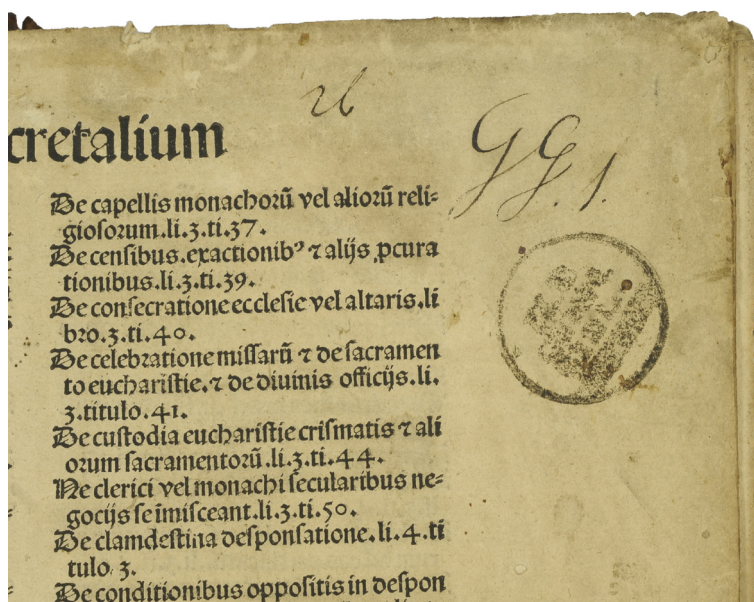
Index.

1. P. Angelini liber de incarnatione Christi. fol. 2.	
2. Eiusd. Sermo de mensuratione S. Crucis	25
3. B. Chrysostomi Tractatus. de eo, quod nemo lectetur nisi a se ipso	27 ^v
4. Eiusd. Libellus de compunctione cordis	35 ^v
5. Magistri Hugonis Liber de domo conscientie	37 ^v
6. Tractat. de VII. virtutibus cardinal. incidi. aut.	66
7. Sermones de aliquos Psalmis inc. aut. (Richardi Poli Enarraciones in Psalmos ²)	85
8. Tractat. inc. aut. de Clerici cum feminis commoretur (Supra an. Psalms)	148
9. Sermo inc. aut. de b. Maria virg. Separa	168
10. Sermo Dom. Richardi Canon. S. Victoris de fuga Mariæ in Egyptum. St. al. de latrone	173-174

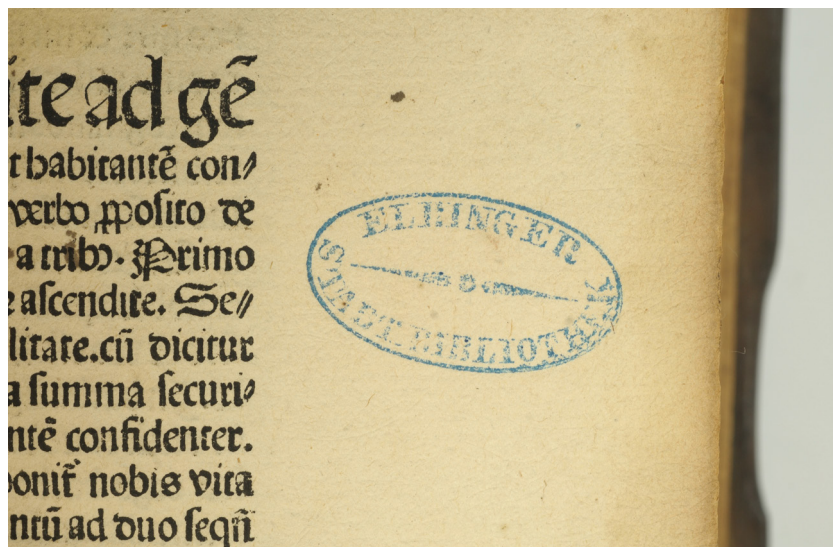
Il. 7. Wykaz zawartości rękopisu sporządzony ręką F. Neumanna. Muzeum Archeologiczno-Historyczne w Elblągu, nr inw. ME/14/HS

Il. 8. Pierwsza strona jednego z rękopisów z kolekcji Conventa z naniesionym na górnym marginesie numerem porządkowym. Muzeum Archeologiczno-Historyczne w Elblągu, nr inw. ME/14/HS

Il.9. Okrągła pieczęć Biblioteki Gimnazjalnej „Elb. Gimn. Bibl.” oraz sygnatura biblioteczna GG.1. Widoczny również numer porządkowy „26”. Biblioteka Elbląska, sygn. Inc.51-52 (dawna: Inc.III.31-31a).

Il. 10. Niebieska pieczęć „Elbinger Stadtbibliothek”. Biblioteka Elbląska, sygn. Inc.97 (dawna: Inc.IV.16)

Il. 11. Nalepki na grzbietach woluminów przekazanych do Biblioteki Miejskiej przez R. Nesselmana. Biblioteka Elbląska, sygn. Inc.97 (dawna: Inc.IV.16) oraz Inc.62 (dawna: Inc. III.46)

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne

Archiwum Państwowe w Gdańsku

Archiwum Miasta Elbląga

Akta Magistratu

- sygn. 369,2/4140 – Die Stadtbibliothek [1867–1878];
- sygn. 369,2/4808 – Die zum städtischen Archiv gehörigen und vom Magistrat reclamirten Gegenstände aus der Conventshale [1823–1838];
- sygn. 369,2/4811 – Organizacja, zabezpieczenie i gromadzenie dokumentów, akt, wykazy spuścizny po Grübnaui i Convencie [1832–1860];
- sygn. 369,2/4812 – Organizacja służby archiwalnej, kwerendy, wydawnictwa [1861–1901].

Rękopisy Elbląskie

- sygn. 492/265 – Johann Jacob Convent, Historia aedificorum publicorum in Elbing [1262–1810];
- sygn. 492/312 – Johann Heinrich Dewitz, Sammlung einer Chronica oder Beschreibung der Stadt Elbing [1592–1755];
- sygn. 492/701 – George Nenchen, Annales Elbingenses, das ist Elbingensche Chronic [1237–1740];
- sygn. 492/791 – [Heinrich Ferdinand Neumann], Verzeichniss von Handschriften. Katalog der Bibliothek der Nicolai - Kirche [1520–1769].

Archiwum Miejskie w Elblągu

- sygn. 493/5 – Vertrauliche Handakten des Direktors des Stadtarchivs.

Biblioteka Elbląska (BE)

- sygn. RS 145 – Akta spraw załatwianych przez prof. Gimnazjum Elbląskiego i bibliotekarzy dra Merza i dra Reuscha 1860–882;
- sygn. RS.84 – Neubaur Leonard, *Die Elbinger Stadtbibliothek*, Odpis maszynowy z *Altpreussische Zeitung*, Jg. 40, Februar (nr 34, 35, 36, 37, 39) 1888.

Źródła drukowane

Codex diplomaticus Prussicus, Bd. I, hrsg. von J. Voigt, Königsberg 1836.

Die ältesten Schatzverzeichnisse der ermländischen Kirchen, hrsg. von Hipler Franz, „Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermlands” 1886, 8, H. 24–26.

Himmelreich Peter, *Elbinger Chronik*, hrsg. von M. Toepfen w: *Die Preussischen Geschichtsschreiber des 16 und 17. Jahrhunderts*, Bd. IV.2, Leipzig 1881.

Najstarszy zwód prawa polskiego, red. J. Matuszewski i J. Matuszewski, Łódź 1995.

Katalogi biblioteczne

Katalog rzeczowy Biblioteki Elbląskiej, t. XXVII [XX w.], BE sygn. RS 142/27.

Nachträge zu dem Bibliotheks-Kataloge des Gymnasiums zu Elbing für das Jahr 1839/40.

Nachträge zu dem Bibliotheks-Kataloge des Gymnasiums zu Elbing für das Jahr 1840/41.

Katalog der Elbinger Stadtbibliothek. Nachtrag, Elbing 1859.

Katalog der Elbinger Stadtbibliothek. Zweiter Nachtrag, Elbing 1867.

Katalog der Elbinger Stadtbibliothek. Dritter Nachtrag, Elbing 1871.

Neubaur Leonard, *Katalog der Stadtbibliothek zu Elbing*, Bd. I–II, Elbing 1893–1894.

Verzeichniss der Nachträge für die Bibliothek des Elbingschen Gymnasiums. Juli 1829.

Verzeichniss der Nachträge für die Bibliothek des Elbingschen Gymnasiums für das Jahr 1830.

Programy Gimnazjum Elbląskiego

Mund Johann Georg, *Zu der öffentlichen Prüfung der Schüler des Gymnasiums zu Elbing...*, Elbing 1840.

Opracowania

- Abs H., *Die Anfänge des Städtischen Museums in Elbing*, „Elbinger Jahrbuch” 1938, 15.
- Carstenn E., *Geschichte der Hansestadt Elbing*, Elbing 1937.
- Czaja S., *O korzyściach i kłopotach, które stwarzają poniemieckie zbiory przemieszczone w Bibliotece UMK w Toruniu*, „Przegląd Biblioteczny” R. 65 z. 1.
- Czaplicka J., Klesińska W., *Archiwum miasta Elbląga, przewodnik po zespołach 1242–1945*, Warszawa–Łódź 1970.
- Czyżak D., *Zanim księgozbiór elbląski do Torunia dotarł...*, „Horyzont. Biuletyn Informacyjny Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu” 2001, t. I.
- Döring G., *Versuch einer Geschichte und Beschreibung der evangelischen Hauptkirche zu St. Marien in Elbing*, Elbing 1846.
- Dorr R., *Kurze Geschichte der Elbinger Alterthumsgesellschaft (1873–1898)*, Elbing 1898.
- Dubiella-Polakowska M., *Życie społeczne Elbląga w latach 1945–1975*, w: *Historia Elbląga*, red. A. Groth, t. V, cz. 2, Gdańsk 2005.
- Fuchs M.G., *Beschreibung der Stadt Elbing und ihres Gebietes in topographischer, geschichtlicher und statistischer Hinsicht*. Bd. I–II, Elbing 1818 (Bd. I), 1821 (Bd. II).
- *Nachricht von dem Elbingischen Gymnasium, und dessen Verfassung*, Elbing 1809.
- Greczycho K., *Depozyty zbiorów Biblioteki Miejskiej w Elblągu*, w: *Biblioteka Elbląska. Przeszość i teraźniejszość*, red. P. Derlukiewicz, Elbląg 2005.
- Hauke K., Stobbe H., *Die Baugeschichte und die Baudenkmäler der Stadt Elbing*, Stuttgart 1964.
- Józefczyk M., *Elbląg 1772–1850. Kościoły chrześcijańskie na przełomie dwu epok*, Pelplin 2000.
- Kaliszka J., *Skarbcze pamięci – księgozbiory kościelne*, w: *Przeszość w kulturze średniowiecznej Polski*, t. I, red. J. Banaszkiewicz, A. Dąbrówka, P. Węcowski, Warszawa 2018.
- Klesińska W., *Archiwum miasta Elbląga*, Rocznik Elbląski, t. 1, 1961.
- Kubicki R., *Środowisko dominikanów kontryaty pruskiej od XIII do połowy XVI w.*, Gdańsk 2007.
- *Zakony mendykantkie w Prusach Krzyżackich i Królewskich od XIII do połowy XVI wieku*, Gdańsk 2018.
- Kupczyński T., *Archiwum elbląskie*, „Archeion” 1948, 17.
- Lassota J., *Zarys dziejów Biblioteki Elbląskiej (1601–1945)*, „Rocznik Elbląski” 1961, t. I.
- Lehmann E., *Die Bibliotheksräume der deutschen Klöster im Mittelalter*, Berlin 1957.
- Lockemann T., *Elbing*, Berlin–Halensee 1926.
- Matelski D., *Grabież i restytucja polskich dóbr kultury od czasów nowożytnych do współczesnych*, t. 1, Kraków 2006.
- Merz J.A., *Geschichte der Gymnasiumsbibliothek*, w: J.G. Mund, *Zu der öffentlichen Prüfung der Schüler des Gymnasiums zu Elbing...*, Elbing 1840.
- Milewska D., *Powstanie i działalność Muzeum w Elblągu w latach 1954–1964*, „Rocznik Elbląski” 1966, 3.
- Neubaur L., *Die Stadtarchiv zu Elbing*, „Deutsche Geschichtsblätter” Juni-Heft 1907.
- Paprocka E., *Tolerowani i nielubiani. Katolicy w Elblągu w drugiej połowie XVII i w XVIII wieku*, Warszawa 2009.
- Rhode C.E., *Presbyteriologia Elbingensis. Die evangelischen Geistlichen im Kirchenkreis Elbing von 1555 bis 1883 nebst Ergänzungen und Nachträgen bis 1945*, hrsg. W. Hubatsch, Hamburg 1970.
- Ślodonnik L., *Działalność Biblioteki Miejskiej w Elblągu w XIX i XX wieku (do 1945 roku)*, w: *Biblioteka Elbląska 1601–2001. Materiały z sesji naukowej zorganizowanej z okazji 400-lecia Biblioteki Elbląskiej*, red. W. Długocki, Elbląg 2001.
- Stażewski Marek, *Niemiecka polityka archiwalna, na ziemiach polskich włączonych do Rzeszy 1939–1945*, Warszawa–Łódź 1991.
- Toeppen M., *Elbinger Antiquitäten. Ein Beitrag zur Geschichte des städtischen Lebens im Mittelalter*. Bd. I, Danzig 1871.
- *Die Elbinger Geschichtsschreiber und Geschichtsforscher, in kritischer Uebersicht vorgeführt*, „Zeitschrift des Westpreussischen Geschichtsvereins”, H. 32, Danzig 1893.
- *Erinnerungen an F. Neumann*, „Altpreußische Monatsschrift” 1869, Bd. VI.
- Zawadzka K., *Biblioteka klasztoru dominikanów we Wrocławiu*, w: *Studia nad historią dominikanów w Polsce*, red. J. Kłoczowski, t. II, Warszawa 1975.

Źródła internetowe

Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm: <http://dwb.uni-trier.de/de/> (dostęp: 12 XII 2023 r.).